

„Felkelt a napunk...”

Beszámoló a millenniumi vetélkedőről

A világban szétszóródott és a XX. században erőszakos határokkal újra és újra szétszabdalt tizenötmillió magyarországi közös, nagy ünnepét éljük. Ebben élünk immár több mint egy esztendője, még ha egyéb – dicső, vagy szomorú – megemlékezések, avagy a hétköznapi gondjai között olykor-olykor meg is feledkezünk arról, hogy a kereszténység megszületésének két-ezredik és első, szent királyunk megkoronázásának ezredik esztendejében járunk. Rendkívül jelentős, máig ható esemény volt ez a magyarság több évezredre visszanyúló történetében, s hosszú évszázadokra meghatározta népünk sorsát itt a Kárpát-medencében. A szentté avatott István király eszméi és cselekedetei ezer esztendő távolából is erőt adnak mai küzdelmeinkhez, irányt mutatnak a következő ezredévre készülő nemzetnek, amely jelenlegi, darabokra szaggatott állapotában különösképpen rá van utalva Szent István eszméjének összetartó erejére.

Fontos, hogy ebben az ünneplő esztendőben a nemzet minél nagyobb része átérezze a Szent István-i örökség jelentőségét, s különösen az ifjúság kerüljön érzelmileg minél közelebb első királyunk szellemiségéhez. A *Honismereti Szövetség*, amely hosszú évtizedek óta fonja, szövi és erősíti a nemzettudat sokat tépdessett és koptatott szálait, megkülönböztetett jelentőséget tulajdonít annak, hogy a magyar fiatalság megértse és megérezze: a kereszténység felvétele, az államalapítás és első királyunk megkoronázása milyen erőt adó eszmeiséget hagyott ránk. Ezt a célt szolgálta az 1993–1996-ban megrendezett *Emese álma – Mítosz és történelem* című művelődéstörténeti vetélkedőnk is, amikor a honfoglalás korának ismeretanyagát és szellemiségét elevenítettük fel a fiatalok számára vonzó formában. Ugyanezért hirdettük meg az

Helyezés	Csapat	Felkészítő tanár	Iskola
I.	Csengődi Tibor László Korcsog Ráhel Pusteán Noémi	Bernula Péter	József Attila Gimn., Monor
II.	Kaposi Judit Néz Kata Nagy Viktória	Vajda Lászlóné	Zrínyi Miklós Gimn., Zalaegerszeg
III.	Kerekes Gellért Láng Zoltán Piros A. Zsolt	Károlyi Attila	Dugonits A. Piarista Gimn., Szeged
IV.	Nagy Zsuzsanna Mészáros Gergely Lukácsy Gergely	Kóbor István	Teleki Blanka Gimn., Székesfehérvár
V.	Bezerédi Zsófia Székely Gábor Csolti Béla (Tartalék: Csomák Melinda)	Székelyné Kőrös Ilona	Református Gimn., Kecskemét
VI.	Lukanics Gyula Simon Zoltán Jókli Balázs	Chalupa Zoltán	Temesvári Pelbárt Gimn., Esztergom
VII.	Lenhoffer Anita Matkovic Melinda Meszes Beáta	Nyilas Antalné	Percel Mór Gimn., Siófok
VIII.	Skrivanek Dániel Tokár Géza Bernáth Gábor	Kovácsné Deák Iréen	Sellye János Gimn., Rév-Komárom

A vetélkedő meghirdetői:

- Honismereti Szövetség
- Magyar Nemzeti Múzeum
- Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

A vetélkedő támogatói:

- Columbus BT. Tatabánya
- Duna Televízió
- Esztergomi Vármúzeum
- Komárom-Esztergom Megyei KOMTURISZT,
- Vértesszőlős
- Karácson Lászlóné cukrász, Esztergom
- Nemzeti Kulturális Alapprogram
- Országos Ómagyar Kultúra Baráti Társaság
- Pro Renovanda Cultura Hungariae Trefort Ágoston Szakalapítványa
- Szalma Csárda, Esztergom
- Megyei, helyi önkormányzatok, közgyűjtemények, közművelődési intézmények, iskolák.

1999. esztendő végén a „*Felkelt a napunk...*” című vetélkedőt is, amelynek sikere minden vára-
kozást felülmúlt. Határainkon innen és túl, középiskolás diákok ezrei jelentkeztek felhívá-
sunkra, s Révkomáromtól Csíkszeredáig és Soprontól Szegedig töretlen lelkesedéssel vettek
részét – tanáraikkal együtt – a háromfordulós vetélkedőn.

A felhívásra jelentkezett 1504 háromfős csapat feladatfüzetet kapott, amelyben megyéjük-
re, valamint az országos eseménytörténetre vonatkozó kérdések szerepeltek. Megválaszoló-
sukhoz komoly múzeumi, könyvtári kutatómunkára is szükség volt.

Az elérhető minimális 100 pontot 586 hazai és 86 határon túli csapat szerezte meg, s vett
részét a második fordulóban, a megyei döntőkön. Felkészülésükhöz segítségül megkapták a
Honismereti Szövetség által megjelentetett Olvasókönyvet is, az ajánlott irodalommal együtt.

A területi döntőkön – hat helyszínen – 122 hazai és 46 határon túli csapat mérte össze tudá-
sát. Az előzetes feladatokon túl igen nehéz szóbeli és írásos feladatok megoldása döntötte el,
kik jutnak az országos döntőbe.

A szeptember 15–16-án Esztergomban megrendezett Kárpát-medencei döntőben végül is
30 hazai és 5 határon túli csapat szerepelt. A helyezések nagyon szoros küzdelemben dőltek
el, többnyire egy-egy pont különbséggel. A diákok nagyon alapos tudásról, felkészültségről
tettek tanúbizonyságot. Megérdemelten vehetett részt az első nyolc csapat és tanára a NKÖM
különdíjaként szervezett jutalomúton, és vehette át a többi csapat a gazdag könyvjutalmat a
szervezők ajándékaként.

Azt hisszük mindazok nevében, akik valamilyen tekintetben – szervezők és résztvevők: di-
ákok, tanárok, tanácsadók, játékvezetők, zsűritagok, filmesek, támogatók és még sorolhat-
nám hosszasan – érintettek voltak ebben a nagy, csaknem esztendőn át tartó szellemi torná-
ban, elmondhatjuk: sajnos, de végetért a „*Felkelt a napunk...*” vetélkedő. Elcsöndesedtek a
tapsok, ellazultak az idegek. A szereplők átvették a díjakat, kiélvezték a jutalomutazásokat,
megnézték a Duna Televízióban a vetélkedőről készített összefoglalókat. Reméljük mindenki
elfelejtette a játék hevében elkövetett, vagy elszenvedett vélt, vagy valóságos méltánytalansá-
gokat, megbocsájtottak minden zsűritagnak és játékvezetőnek, s már csak a vetélkedés szép-
ségére, a felkészülés és a vetélkedés során kapott hasznos ismeretekre, a jóízű barátkozásokra
emlékeznek, s az elért teljesítmény fölötti megelégedettség tölt el mindenkit. Most már nyu-
godtan végiggondolhatjuk és megfogalmazhatjuk e nagyszerű szellemi torna tapasztalatait.

A „*Felkelt a napunk...*” címmel a Honismereti Szövetség, a Magyar Nemzeti Múzeum és a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirdetett, és számos segítő, támogató in-
tézsmény, szervezet és magánszemély közreműködésével megvalósított vetélkedő legfőbb ta-
nultsága, hogy nem, vagy csak részben igazak azok a vádak, amelyek ifjúságunk történelem
iránti érdektelenségéről, nemzeti múltunkkal szembeni közömbösségéről időről időre el-
hangzanak. Éppen ellenkezőleg, a millenniumi művelődéstörténeti vetélkedő azt igazolta,
hogy *ez a fiatalság nagyon is érdeklődik a tartalmas, fantáziáját megmozgató és megragadó feladatok
iránt.*

Azt igazolta, hogy a fiatalok kedvüket lelik a tartalmas, de ugyanakkor játékos történelmi
szerepjátásokban, s át tudják élni és érezni múltunk jeles személyiségeinek érzelmi- és gon-
dolatvilágát.

A vetélkedő sikere azt bizonyította, hogy a különböző alapítványok és intézmények anyagi
támogatása a civil társadalomban olyan szellemi és mentális energiákat képes felszabadítani
és mobilizálni, amelyek nagyságrendjükben jóval meghaladják a pénzben kifejezhető és el-
számolható tételeket.

Azt bizonyította, hogy a profi tudás és az amatőr lelkesedés összefogva és együtt dolgozva
csodálatos dolgokra lehet képes, és azt is, hogy a civil szférának igen nagy szüksége van olyan
konkrét, jól körülhatárolható feladatokra, amelyekben megvalósíthatja eszmei célkitűzéseit,
felmérheti lehetőségeit és megmutathatja, hogy mire képes.

Ilyen lehetőség és alkalom volt számunkra ez a vetélkedő. Köszönet érte minden résztve-
vőnek, támogatónak, segítőnek.

Adja Isten, hogy még sok ilyen és hasonló erőprózában lehessen részünk!

Bartha Éva–Halász Péter

A XXV. Fejér Megyei Ifjúsági Honismereti Táborról

A magyar millennium évében 2000. augusztus 21–27 között Ercsiben rendezte meg Fejér megye huszonegyedik ifjúsági honismereti táborát. A tábornak idén nem csupán ez a negyedszázados jubileum adott ünnepi kereteket, hanem az a tény is, hogy a városi ranggal frissen kitüntetett Ercsiben sikerült megrendeznünk.

Természetesen a tábor előadásainak középpontjában Szent István királyunk tisztelete foglalta el a legnagyobb helyet, ám a helyszín alkalmat adott arra is, hogy tanulóink a honismereti séta, előadások, filmvetítés, néprajzi adatgyűjtés keretében megismerjék a magyarokkal együtt élő nemzetiségek: délszlávok és romák kulturális örökségét.

Terveink a millennium ünnepségeire készülődve tehát készen voltak, meg kellett azonban a szponzorokat is találni. Szerencsére a Közoktatási Modernizációs Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzata, Fejér Megye Közgyűlése Oktatási, Kulturális, Ifjúsági és Sport Bizottsága, illetve jó szokásához híven a Honismereti Szövetség is támogatta terveinket, s segítségükkel a Fejér Megyei Múzeumegyesület keretein belül sikerült azt megrendeznünk.

A tábor időpontjának kiválasztása a korai tanévkezdés miatt nem bizonyult szerencsésnek: több résztvevőnek az iskolai tanévnyitók miatt előbb haza kellett mennie. A munkát így az értékeléssel végül is már a megyeszékhelyen fejeztük be.

A táborbeli programot szokásosan hármasság jellemezte. Az évfordulókról, a helyszínről szóló, valamint a néprajzi és helytörténeti gyűjtés módszertanába bevezető előadásokkal igyekeztünk megalapozni a táborozók ismereteit, amelyekre építve már helyszíni gyűjtésre is vállalkozhattak. Harmadikként honismereti sétát és kirándulást szerveztünk, és természetesen a dunai fürdés, illetve a szabad program sem maradhatott el, hiszen ezek voltak diákjaink utolsó vakációs napjai. A jubileumi honismereti tábor pedig ünnepi táborüzenet, nagy tortaevést és tábori vetélkedőt sem nélkülözte.

Az előadások nagy részét dr. Lukács László táborvezetővel magunk tartottuk. Ercsi, illetve Eötvös József munkásságának megismerésében Gere László, az Eötvös József Művelődési Ház igazgatója, illetve Miklós Cergely, az Ercsi Helytörténeti Gyűjtemény és az Eötvös József Emlékmúzeum vezetője volt segítségünkre. Fejér megye, a Duna, Ercsi honismereti irodalma címmel Tavasz Ágnes, a Szent István Király Múzeum könyvtárosa tartott előadást.

Tanulmányi kirándulást szokás szerint a környék megismerése céljából szerveztünk: Iváncsán a Helytörténeti Gyűjteményt, Százhalombattán a Matrica Múzeum őskori régészeti parkját, valamint a múzeum kiállítását tekintettük meg.

Az idő rövidsége miatt már a tábor második napján elkezdődött a gyűjtőcsoportok szervezése. Egy-egy alaposan megbeszélte téma kutatására 2-3 fős csoportok alakultak, feladatuk az önálló kutatás Ercsiben. A témák ajánlásánál figyelemmel kellett lennünk arra, hogy tavaly több gyakorlott táborozónk leérettsgéjzett, így idén az újrakezdés idejét éltük: több új, még általános iskolás táborozónk volt. A gyerekek egyéni érdeklődésük és életkorunk alapján a következő gyűjtési témákat választották: a földrajzi nevek és a hozzájuk fűződő történetek, Burlovits Antal szabómester műhelye és emlékei, lakodalmi szokások Ercsiben, hagyományos népi táplálkozás, Sztrucska Jakab halászmester emlékei a Duna halászatáról, a búcsújárás szokásai Ercsiben, illetve a teknővájó cigányok munkája és termékei. A halászzattal foglalkozó csoport különös ajándékként egy igazi dunai halászatot is részt vehetett, ahol Sztrucska Jakab bemutatta nekik a fenékszinór használatát, ami ma már archaikus módszernek számít a Dunán.

A táborban szerzett ismeretek elmélyítésére az új információkból kisebb vetélkedőt szerveztünk. Az értékelő megbeszélésen a halászatot kutatók, illetve a teknővájó cigány munkáját feldolgozó csoportok dolgozatát és gyűjtött anyagát emeltük ki. El kell ismerni azonban, hogy a többi csoport is jól dolgozott, csak életkoruk, gyakorlatlanságuk miatt maradtak el társaitól.

A gyerekek munkája jó médiavisszhangot keltett: egy előadásunkat és egy foglalkozásunkat a helyi televízió rögzítette, munkánkról a Fejér Megyei Hírlap 2000. augusztus 23-i száma számolt be.

Demeter Zsófia

„Boldog embernek érzem magam”

Varga Gábor főiskolai tanárral beszélget *Gazdag István*

Varga Gábor a Debreceni Református Tanítóképző Főiskola tanáráként a munkahelyi légkör megromlása miatt kérte korengedményes nyugdíjazását. Egészségesen – igaz kissé keserű szájjal – lépett le a számára olyan sokat jelentő katedráról. Új életet azzal az elszántsággal szervezte meg, alakította ki, amely mindig is jellemezte. A kezdet nehézségein családja szeretete segítette át. Hajdúböszörményben lakik, de otthona Debrecen is.

Mit őriztél meg a családi ház légköréből, milyen volt a fiatalságod?

A hét gyermeket felnevelt, világljárt palóc ezermester nagyapám és nagyanyám házában töltött nyári és téli vakációk meghatározták a múlt iránti szeretetemet, az összetartozás érzését, a szorgalom iránti igényemet és a tudás iránti vágyamat. Nálunk fonóház volt télen, ahol Jókait, Mikszáthot olvastak fel a férfiak. Miskolcra ingázó vasutas édesapám és a család gondját viselő édesanyám nagy szokínccsel bíró, színes elbeszélők voltak. Kerámiagyűjteményem első darabját, egy gömöri díszes korsót, 8 éves koromban kértem el a nagymamámtól. Az ő borsodi falujukban Lakon, egyébként nagy volt a múlt tisztelete, mivel a lakók nagy része kismemesi elődökkel rendelkezett, nem egyszer még a pásztornak is volt nemesi oklevele.

Egy gyermek életében az első nagy fordulópont az iskola. Milyen diák voltál, voltak-e kedvenc tárgyaid?

Szívesen jártam iskolába, mert csodálatos nevelőkkel találkozhattam. Török Istvánné Magyar és Ádám István – helytörténeti monográfiát író – történelemtanáromra ma is különösen szívesen emlékszem. A sárospataki középiskolás éveimből az egyetemi szak választásomban szerepet játszó tanárain: Magi Antal, Csuhaj Varju Imre, Nagy László és Ködböcz József voltak. Hogy osztályelső lehettem, az csak az ő érdemük. Az első néprazi-helytörténeti pályázatot is Patakon írtam, szakkörbe jártam. Tagja voltam a kulturális csoportnak, rendszeresen jártunk a környező falvakba műsort adni, én hegedültem. Gyakorlóéves tanítóként Felsődobszán szinte az első dolgom az volt, hogy táncsoportot és zenekart szervezzek.

Az egyetemi évek mit adtak neked, mit őriztél meg?

Szívesen emlékszem vissza. Diáktársaimtól és tanáraink egy jelentős részétől sokat kaptam. A szakbarbárságtól pedig sokféle más tevékenység vállalásával igyekeztem megőrizni magam (olvasás, zene, sport). Különösen szívesen gondolok a – sajnos már nem élő – professzorokra: Jausz Bélára, Irinyi Károlyra, Bajkó Mátyásra és a ma is fiatalos, alkotóemberre, Rác Istvánra.

Mikor találkoztál először a tudományos munkával, mikor érezted szükségét annak, hogy közöld gondolataidat, hogy írnál?

Alapjaival már Patakon találkoztam, de a kutatási módszert csak az egyetemen 1961–1966-ban ismertem meg. 1965-ben az ELTE-n rendezett tudományos diákköri konferencián díjazták dolgozatot, amelyet később Debrecenben – a Nagy Sándor szerkesztette – Módszertani Füzetek között. Ekkor fogott meg a „nyomda ördöge”, s azóta közel 300 kisebb-nagyobb írásra éreztem „belső kényszerét”. Első cikkemből Szarka József nagydoktori értekezésében több mint két oldalt idézett! Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási pályázatokra több tanulmányt írtam – szülőfalumbeli gyűjtések alapján. Ezek egyikét, a laki tájszavakat Lőrincze Lajos 1971-ben bemutatta a Magyar Nyelvőrben. Honismereti gyűjtéseimet, publikációimat 1990-ben a Miskolci Herman Ottó Múzeum Istvánffy-díjjal ismerte el.

Akik ismernek, tudják, hogy szorgalmasan műveltél a szakmádat – neveléstörténettel foglalkoztál. Beszélj erről.

A tudományos kutatómunka és a publikálás segítette tanári munkámat. A levéltárakban talált adatokkal előadásaimat és írásaimat színesítettem. Doktori disszertációm is e témakörből írtam 1978-ban. Tagja lettem a MTA Neveléstörténeti Albizottságának és a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztályának. A neveléstörténet mellett sokáig tanítottam környezetismeret módszertant. E tárgy főiskolai jegyzetének társszerzője vagyok. A kötet 1977-ben Tokióban is megjelent.

Szabó Miklós felvétele

Igyekeztem tanítványaimat is „megfertőzni” a tudományos kutatás igényével. Szinte minden országos diákköri konferencián voltak díjazott hallgatóim. Nemcsak neveléstörténetből, hanem helytörténetből és néprajzból is. Kiemelt nagydíjat kapott Járdánházy Krisztina: Szuhaő népi táplálkozásáról, legutóbb pedig Duró Anikó: Zsáka népi gyermekjátékairól írt dolgozatért. Több mint húsz évig vezettem honismereti fakultációt végzősöknek, őket rendszeresen vittem levéltárba, múzeumba, helyszíni adatgyűjtésekre. Megjelent tanulmányaim és dolgozataim száma megközelíti a háromszázat. (Varga Gábor 1991-ben Szabó Endre-díjat, 1995-ben Kölcsey-emlékérmét kapott.)

A tanítás-nevelés és a kutatás mellett tudományszervezéssel is foglalkoztam. 1981-től indítványomra vezették be a főiskolán tudományos témák pályázati kiírását oktatók számára. A díjnyertes dolgozatok publikálásának segítésére 1986-tól megindítottam a Tanulmányok című periodikát, melynek 9 kötetét szerkesztettem. 1983-tól az Óvó- és Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményeit szerkesztettem.

Szerkesztésében megjelent a Böszörményi Szemle.

A Böszörményi Szemle indításának ötletét 1998-ban a Vasvári Pál Társaság ülésén vettem fel. Szerettem volna, ha más városokhoz hasonlóan – a hetilap mellett – lehetne Hajdúböször-

ménynek is egy negyedévenként megjelenő kulturális és honismereti folyóirata. A város vezetőinek támogatása ellenére igen nehezen sikerült elindulnunk. A helyi újságírók az erőik megosztása miatt elleneztek, volt aki buta ötletnek tartotta. Szerkesztőként széles szerzői gárda kialakítására törekszem. Az első szám megjelent – a recenziók biztatóak.

Hogy milyenné válik az ember, azt hiszem nagymértékben a család határozza meg. Beszélj a családdóról.

Feleségem az elsős és második gyermekek szeretetétől elhalmozott tanítónő volt, ma már nyugdíjas. Ő az, akihez a nagycsalád minden tagja nyugodtan fordulhat gondjaival, problémáival. Leányaink jó tanulók voltak, sok örömet okoztak nekünk. A nagyobbik keramikus, néptáncoktató, restaurátor, a kisebbik tanítónő, könyvtáros. Egyikőjük eddig három, másikójuk két unokával lepett meg bennünket. A két legnagyobb unokánk négy és öt éves korban, 1999-ben az országos gyermek-képzőművészeti pályázaton aranydiplomát kapott. A kisebbik, László Borbála nagy boldogságunkra két vízfestményével felkerült az Internetre.

A családdod és a munkád mellett mi köt még le, mi érdekel a világból?

Az a hibám vagy a szerencsém, hogy sokoldalú érdeklődéssel vagyok megverve, vagy megáldva. Azt szoktam mondani, sokmindent csinállok, de semmihez sem értek igazán. Nagyon szeretek olvasni, de a restanciámat csak a nyugdíjas években tudtam behozni, ekkor kerültek sorra I Iraból, Márai és Wass Albert kötetei. 1992-ben Debreceni Bibliofil Műhely néven magánkiadású sorozatot indítottam, mely jelenleg a 17. kötetnél tart. A sorozat mindenese szolgálója vagyok, magam fűzöm, sőt a hagyományos, ún. felhőpapírt is kézi munkával állítom elő. Ezek 100 példányban, illusztráltan jelennek meg. Több kiállításon bemutatásra kerültek. Sok időt töltök hibás, régi könyveim bekötésével. Marosvásárhelyi mestertől tanultam az archaizált, bordázott, vakbőrnyomással díszített bőr, félbőr kötéseket. Ezekből több alkalommal volt kiállításom, legutóbb Szilágyi Imre grafikusművész barátom könyvjegyeivel közösen. Legközelebb október 16–31 között Tiszaújvárosban szerepelünk, november 27-én pedig a fővárosban, az Írók Könyvesboltjában mutatkozom be. Írom a Hajdúsági Múzeum alapítójának, H. Fekete Péternek kismonográfiáját, elvállaltam 15 kötet recenziójának megírását. A városi népzenei együttesben citerázok, korábban volt népzenei bandánk is, ahol primás voltam. Kb. 30–35 alkalommal tartottunk tánccházatot fiataloknak és gyerekeknek. Népzenebarátok klubját indítottam. Legutóbb Berecz András volt a vendégünk, aki itt tartja új CD-jének ősbemutatóját. A klubot mintegy 40–50 tag látogatja fiataltól nyugdíjasig. Jórészt magam őselemek 400 öl szőlőt Tokajban, Böszörményben 200 öl gyümölcsös-zöldséges kertet. De még egyik leányom hatalmas kertjében is segítik időnként. Mindezt örömmel teszem, a kerti munka pihentet. Igaz, két-három éve már néha egy kicsit fáradtnak érzem magam.

Amíg élünk és dolgozunk van terveink, álmunk. Varga Gábortól még mit várhatunk?

Legfontosabb vágyam az volna, hogy többet segíthessek leányaimnak, unokáimnak és másoknak. Szeretném, ha úgy támogathatnék jó ügyet, mint őseim tették, akik hozzájárultak a templom és az iskola építéséhez, megtartásához.

Szeretném, ha a Debreceni Bibliofil Műhely sorozata tovább élne és elkészíthetném a huszadik kötetet is. Most folyik a szerkesztése a tizennyolcadiknak, amely Turczy Istvánnak, a fővárosi Parnassus folyóirat főszerkesztőjének verseit tartalmazza. Jövőre pedig tizenkilencedikként az évfordulóra tervezem kiadni Németh László pedagógiai nézetei címmel Vecsey Beatrix esszéjét.

Szeretném, ha a Böszörményi Szemlét a város közvéleménye elfogadná, magáénak érezné, ha az érdeklődők, köztük a helytörténészek meglepéssel vennék kezükbe az újabb és újabb számokat.

Jó volna, ha tudnék nemet mondani felkérésekre, mert el kell ismernem kínzó érzés az örökös időzavarral küzdeni, s tevékenységvágyam visszafogni. Igaz, az se lenne jó, ha elfelejténének! Sokat dolgozom – így érzem magam boldog embernek. Ha újra kezdhetném, akkor is ezt a „tisztességet” választanám: mert másokat tanítani, a tanítványok szeretetét érezni szerintem nincs nagyobb öröm „égen és földön”.

Gazdag István

Csongrád Megyei Levéltári Napok 2000-ben

A Csongrád Megyei Levéltár, hét társrendezővel karöltve, öt helyszínen, négy napon át, gazdag programmal rendezte meg hagyományosan október második hetében a Csongrád Megyei Levéltári Napokat.

A rendezvényt sorozat megnyitójára október 9-én, délelőtt Csongrádon került sor, amelynek keretében Csongrád város új Levéltárának alapkövét rakták le. Az új épületben 2000 folyóméter iratanyag elhelyezésére nyílik majd lehetőség, valamint jut hely a kutatómunkára, közművelődési tevékenységre. Megoldódik a Csongrádi Fiókleveltárnak az a gondja is, hogy már két éve, hely hiányában nem tudja fogadni a térség levéltárba kerülő iratait. Az ünnepségen a csongrádi Batsányi János Gimnázium „Beszélni nehéz!” Kóre Kazinczy Ferenc műveiből mutatott be részleteket. Megismerhették a résztvevők Kazinczyt, a levéltarost, és hogy mit írt a Magyar ország geographica című művében „Tsongrád Vármegye, Tsongrád Város”-ról.

A Levéltári Napok délután Ópusztaszeren, a Nemzeti Történelmi Emlékparkban a Csongrád Megyei Levéltár gondozásában megjelenő Dél-Alföldi Évszázadok 13. kötetének, A középkori Dél-Alföld és Szer című tanulmánykötet bemutatásával folytatódott. A könyv az eddigi kötetektől eltérően elsősorban művészettörténeti jellegű, a Dél-Alföld középkori építészetét mutatja be. A huszonhárom tanulmány írói között levéltárosok, történészek, régészek, művészettörténészek is vannak. Arad és Temes megye középkori erődítményeinek ismertetésétől a szerémségi várakat bemutató tanulmányig három ország kutatóinak munkásságával ismerkedhetünk meg a kötetből. A kiadványt dr. Marosi Ernő az MTA levelező tagja mutatta be. Dr. Blazovich László, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatója: Városok a középkori Dél-Alföldön, dr. Vályi Katalin a szegedi Móra Ferenc Múzeum régésze: Kolostorépületek Szeren a tatárjárás után, dr. Takács Imre a Szépművészeti Múzeum művészettörténésze: A kalocsai középkori székesegyház faragványai, és dr. Feld István régész, a Miskolci Egyetem docense: Gyula a Zsigmond-kori várépítészetben című tanulmányát ismertette.

Következő nap Makón Az államalapítóról 2000-ben címmel a Csongrád megyei történetészek számoltak be kutatási tevékenységükről. Dr. Makk Ferenc a Szegedi Universitas professzora: Nyugat és Kelet között címmel Géza nagyfejedelem vallásválasztásáról beszélt. Dr. Szegfű László: Szent Gellért az első Csanádi püspök címmel a Makótól néhány kilométernyire székelő püspök irodalmi munkásságát emelte ki (Gellért püspök Defiberatio című művét, amely a közelmúltban jelent meg, részben fordította, és sajtó alá rendezte: Szegfű László). Dr. Blazovich László Jogalkotás Szent István korában című előadásában arról beszélt, hogy a „pogány” magyar jogrend hogyan vált fokozatosan „európaivá”. Példának hozta fel a büntetés kétféle meghatározását, amikor pénzben (solidus), illetve „tinó”-ban is megadták a kiszabandó büntetés mértékét. Dr. Kristó Gyula akadémikus, a Szegedi Universitas egyetem tanára: Szent István a kortársak között és a hagyományban című előadásában a korabeli külföldi személyiségek feljegyzései és a magyar néphagyomány emlékeinek vizsgálata alapján állapította meg, hogy miben tér el a külföldi kortársak és a magyarság véleménye Szent Istvánról életében, illetve közvetlen halála után.

Az előadások után avatták fel Mályusz Elemér történész emléktábláját, aki 102 évvel ezelőtt Makón született. Az emléktábla avatásán részt vett Mályusz Elemér két fia is. Két évvel ezelőtt, a kiváló történész születésének századik évfordulóján a Levéltári Napok makói előadásai után, amelyek Mályusz Elemérrel voltak kapcsolatosak, született meg az emléktábla állításának gondolata. Dicséretes, hogy a két évvel ezelőtti konferencia előadásai a Makói Múzeumi Füzetek sorozatban is megjelentek.

A Levéltári Napok hagyománya, hogy a városok mellett a községek is szerepelnek a programban. Csanádpalotán Történelmi képek a község életéből témakörben hangzottak el előadások. Dr. Tóth Ferenc a makói József Attila Múzeum nyugalmazott igazgatója: Nepomuki Szent János tisztelete Csanádpalotán című előadásában a szent szobra felállításának körülményeiről, és kultuszának kialakulásáról beszélt. Gilicze János makói levéltáros a levéltárban található peranyagok bemutatásával: Halász János, avagy Pusuli: A palotai betyár című előadásában a XIX. század második feléről adott korszakot. Vargáné Nagyfalusi Iлона csanádpalotai születésű tanár-helytörténész: Brengarten Henrik jegyző élete és munkássága címmel a kiegyezés utáni korszak olyan helyi közigazgatási személyiségével ismertette meg a résztvevőket, akit mai divatos szóhasználattal „menedzser”-nek mondunk. Dr. Halmágyi Pál, a makói

József Attila Múzeum igazgatója a szovjet csapatoknak Csanádpalotára történt bevonulásáról beszélt: A palotai Historia Domus titkai 1944 őszéről címmel.

Az előadások után a résztvevők a Kelemen László Emlékparkban – amit a régi temetőből alakítottak ki – megkoszorúzták Brengarten Henrik jegyző és Kelemen László, az első magyar színgazgató sírját.

A Levéltári Napok másik falusi színhelye Algyő volt. Itt a Helytörténeti matiné keretében az újra önálló település (a község az 1970-es évektől mintegy harminc évig Szegedhez tartozott) múltjából tartottak előadást a Levéltár munkatársai. G. Tóth Ilona főlevéltáros, Algyő oktatásának és közművelődésének a múltját mutatta be, dr. Kanyó Ferenc kandidátus, Algyő II. világháborús hősi halottjairól beszélt. Dr. Farkas Csaba főlevéltáros, az 1950-es évek politikai pereinek algyői történetét ismertette. Polner Zoltán költő, újságíró és néprajzkutató az algyői „látó lány”, Bartuk Ágnes életéről gyűjtött anyagát mutatta be.

Bogdán Lajos

Millenniumi emlékek a Felső-Tisza mentén

A millenniumi ünnepély-sorozatok Kárpátalján megemlékező, tisztelgő hullámként csaptak a magasba a Tisza-parti magyarok településeken. Számos területi és helyi rendezvényen – reményeink szerint – örökéletű emlékeket állítottak a kereszténység 2000., a honfoglalás 1100. és az államalapítás 1000. évfordulóinak tiszteletére.

Augusztus 20-án több mint kétezren zárandokoltak Tiszapéterfalvára (Ugocsa megye), ahol emléktáblát avattak a Kárpátalján egyedüli magyar képtárnak helyet adó György-kastély falán, a helyi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület és Minya József elnök szervezésében.

A folytatásra a szomszédos Farkasfalván került sor: itt, a Tiszaháti Tájélmúzeum udvarán avatták fel a Kész Barnabás salánki történész által tervezett emlékoszlopot, amely a középkori Magyarország címerének szimbólumait hordozza: a kettős keresztet, az Árpád-sávot, valamint a hármashalmot (Homoki Jenő tiszapéterfalvi mester alkotása). Megújult, megszépült és „ünneplőbe öltözött” (Hadady Csaba építész-mérnök vezetésével) a Tájélmúzeum épülete (a volt Fogarassy-kúria), a kápolna, a skanzen. Az előbbiben állandó kiállítás nyílt az évek óta gyűjtött helytörténeti értékű anyagból, kibővülve a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa által ajándékozott pannósorozattal. Az elsősorban szemléltető célzatú, oktató jellegű kiállítás időbeli hűséggel tárja az érdeklődő elé az egyetemes magyar múlt és történelem kárpátaljai szeletét. A nagy szakértelemmel összeállított bemutató Keresztyén Balázs helytörténész, Kész Barnabás történész, sokhónapos munkáját dicséret, valamint a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Anyanyelvi Konferencia, a Magyar Kultúra Alapítvány, a Pro Professions Alapítvány, a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége, a Tiszahát-Coop Kft. támogatásáról ad bizonyosságot. A többórás rendezvény befejezéséként ösbemutatóra került sor: itt láthaták-hallhatják először az Imre herceg rockoperát,

Emlékoszlop Farkasfalván, a Tiszaháti Tájélmúzeum udvarán.

melyet erre az alkalomra komponált Ivaskovics József kárpátaljai zeneszerző, szövegét Béres Andrea írta.

A helytörténeti bemutatót és környékét folyamatosan gazdagítják. Kovács Katalin az együttes igazgatója elmondta: terveik szerint helyreállítják a vízimalmot, berendezik a korabeli kovácsműhelyt, emléktáblát helyeznek a kúria falára a Fogarassy-család tiszteletére. Ez a család ugyanis meghatározó szerepet játszott a vidék gazdasági és kulturális életében.

Ezen a napon került sor az aknaszlatinai megemlékezésre is, melyre a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, valamint a helyi magyar egyházi és világi szervezetek hívták az ünneplőket. A nap hagyományos Szent István-napi búcsúval kezdődött, majd a helyi templomkertben Majnek Antal, a Római Katolikus Apostoli Kormányzáság püspöke felavatta a Balázs István viski fafaragómester kopjafa-együttesét, melynek üzenetét a szervező egyesületek vezetői, valamint Szuromi Antal, a Magyar Köztársaság ungvári konzulja és Tóth István, a HTMH főosztályvezetője méltattak.

A megszentelés és koszorúzások után az ünnepség a szoborpark felavatásával folytatódott. Itt kaptak helyet az Árpád-kori magyar szentek szobrai. A hét szobor alkotói a megye művészei: Horváth Anna, Alina Makszimenkó, Matl Péter, Csernyiga Gyula, Viktor Makuskin, Vaszilij Tatarszkij, Jurij Makusin. Az ökomenikus felszentelés során mondotta Majnek Antal püspök úr: „Nézzünk bátran a jövőbe, tanuljunk az ősektől. Aki imádkozik, annak van jövője, annak nem kell félnie a holnaptól.”

Técsőn, augusztus 26-án reggel megcsendültek a templomok harangjai, hívták, kísérték és fogadták a város és környéke lakosait, a hívőket, érdeklődőket, a sok-sok anyaországi, felvidéki és erdélyi vendéget. A százak lelkéből szárnyaló Szózat kíséretében méltóságteljesen kúszott fel a koronás trikolor – ötvenhat éve újra! – a zászlórúdon.

Az esemény krónikása nyitotta meg az ünnepélyt, üdvözölte a megjelenteket, majd a helyi összevont énekkar egyházi és világi szerzeményekkel emelte a hangulatot. Ezután lehullt a lepel, a cserkészek, a Szent György és a Sárkány Rendek lovagjainak karéjában, a gondosan ápolt gyepszőnyeg közepén láthatóvá lett a Keleti-Kárpátok sziklafalából kimetszett három, egymáshoz simuló tömb, melynek középső darabján, márványba vésvé a következő olvasható:

A KERESZTÉNYSÉG FELVÉTELÉNEK 2000.,
A HONFOGLALÁS 1100.,
ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS 1000.
ÉVE TISZTELETÉRE
2000. augusztus 20.

László Károly, Ugocsa és Máramaros megyei esperes Józsué könyvéből idézve szólt és imádkozott: „...vigyázz és mindent úgy cselekedjél, amint írva van abban, mert akkor leszel jó szerencsés a te utaidon és akkor boldogulsz.”

Dr. Szöllősy Tibor

A Hármashalom Técsőn

Falumúzeumot avattak Cigándon

Az egész országra kiterjedő millenniumi ünnepek között 2000. augusztus 19-én adták át a bodrogi Cigándon az újonnan elkészült Falumúzeumot. Nem előzmény nélküli Cigándon ez a múzeum. 1943-ban Kántor Mihály a falu tanítója, néprajzi krónikása már próbálkozott egy cigándi ház létrehozásával, az akkor még borsói Rákóczi Múzeum keretében, annak támogatásával. A fennmaradt dokumentum szerint, az akkor szoba–konyha–pitvar–színpad felosztású ház berendezéséhez Kántor Mihály megkezdte a tárgyak összegyűjtését, vásárlását, melyeknek azonban mára nyoma veszett. Később, 1987-ben az általános iskola és az úttörőcsapat gyűjtése révén a volt kiscigándi bírósági házában, nagyon rövid időre ideiglenes kiállítást készítettek. Az itt bemutatott anyag értékeiből azonban vissza kellett adni a tulajdonosoknak, a kisebb használati tárgyak pedig az óvodába kerültek, megalapozva az ott fokozatosan gyarapodó és máig meglévő kis néprajzi kiállítást.

A most megnyílt Falumúzeum teljesen új gyűjtemény, új helyszínen. A munka 1999 márciusában kezdődött el, amikor Vargáné Dócs Valéria (lelkes lokálpatrióta) elkezdte gyűjteni a még fellelhető régi, néprajzi értékű tárgyakat azzal a céllal, hogy újra legyen Cigándon a falu hagyományait, történetét és népművészetét bemutató hely, melynek a 2000-ik évben történő átadásával méltóképpen ünnepelheti a falu államalapításunk ezredik évfordulóját. Az ötlet szerencsére támogatókra talált és rövid idő alatt igen gazdag gyűjtemény keletkezett a falu önzetlen adakozásából. A megvalósítást a falu önkormányzata is felvállalta és jelentős pénzügyi támogatást adott hozzá. Megkeresték a sárospataki Rákóczi Múzeumot, hogy néprajzkutató és restaurátor munkatársai szakmailag segítsék a munkálatokat. A kiállítás helyszínéül kiválasztott, a falu központjában lévő elhagyott épületet a falu önkormányzata megvásárolta, helyreállította és a korábbi állapotot rekonstruálta. A helyreállításra számos adomány érkezett a cigándiaktól és az elszármazottaktól, akik szívében cigándiak maradtak.

A cigándi falumúzeum

A Falumúzeum épülete, a „Szőke” Balla családé volt és a korábbi Kiscigánd területén található. Építési idejéről a tulajdonosok nem tudtak pontos tájékoztatást adni. Valószínűleg a század elején épült, és amerikai munkavállalással keresett pénz is segítette a megépítését. Eredetileg szoba–pitvar–kamra–szín beosztású volt, a pitvarban kemencével és szabadkéménnyel. Ezt a falkutatás során előkerült nyomok alapján lehet biztosan állítanunk. Az első szobában, a korábban a Bodroghközre is jellemző belülfűtésű, kabolás kemencének semmilyen nyomát nem találtuk, ezért valószínű, hogy száz évnél nem idősebb az épület. A szobában csikómasina szolgáltatta a meleget, amíg fűtetlen tisztaszoba nem vált belőle. Az épületben az évtizedek alatt számos átalakítást végeztek. Először az 1930-as 1940-es évek fordulóján bővítették, majd 1958-ban. A második felújítási hullámig az eredetileg csonkakontyos házat a maihoz hasonló nádtető fedte. A tetőt díszítő csúcsdíszek (nyársak) jellegzetes színfoltjai voltak a falnak és a Felső-Tiszavidéknek. Ma látható formája, a cigándi hagyományos népi építészeti emlékek ismert formái, megoldásai és a falkutatás során előkerült nyomok alapján építették újjá.

Az épületen belüli négy kiállítás alapkonceptióját még Balassa Iván vázolta fel, amikor 1999 nyarán Cigándon járt. Két enteriőr mellett két kiállítótér kapott helyet, sőt sikerült a múzeumtól elkülönülten, de annak épületében egy mindennapi használatra, különböző foglalkozások tartására alkalmas teret is kialakítani, mely lehetőséget teremt arra, hogy élővé váljék a hagyomány.

Az első helyiségben az 1920-as évekbeli cigándi tisztaszobával találkozhatunk. Az újabb asztalos bútorok (a sifon, a komót) és a régi sátoraljújrhelyi festett bútorok (nagyláda, karospad) keveredése, a párhuzamos szobaelrendezés már ezt a korszakot mutatja. Mind a szobára, mind a pitvarra jellemző volt, hogy falát tányérokkal díszítették. Az 1920-as években – amit a ház külső-belső képe mutat – a hollóházi és telkibányai keménycserép volt az uralkodó, de a pitvarban láthatók még a falakon a sárospataki cseréptányérok és tálak.

A pitvar kialakítása igényelte a legtöbb rekonstrukciót. A vakolat eltávolítása után előkerült a korábbi bolthajtást erősítő gerenda helye és égett falszakaszok, amelyek megmutatták és kijelölték az újonnan elkészült lapos tetejű kemence, az azon lévő masina és a mellette lévő katlan helyét. A fölé magasodó szabadkémény és az azt tartó bolthajtás szintén rekonstrukció eredménye. A pitvarban jellegzetes konyhai használati tárgyak kaptak helyet: gömöri, gönci, sárospataki, mezőtúri fazekasok munkái, az 1860-as évektől elterjedt öntöttvas edények és

sok helyi háziipari készítmény is: kenyérsütéshez szükséges tekenő, fatalak, szakajtók, tojástartók.

A ház régi hátszobájában láthatók a gyönyörű cigándi szőttesek. Legtöbb a régi szedett csikosból került bemutatásra, ami a XIX. század végétől az 1920-as évig jellemezte Cigánd népművészetét, de helyet kapott az újabb stílus, az 1930–1940-es évekre jellemző rakott rózsás szőttes is. Az 1958-tól működő háziipari szövetkezet munkái is hozzátartoznak a falu népművészetéhez. A tablókön lévő fényképeken a szőttesek mellett, figyelemmel lehet kísérni a kender és len megmunkálásának folyamatát. Egy működő szövőszéken, az öregek ma is be tudják mutatni a szövés tudományát. A gyékény feldolgozása Cigándon a régmúltban gyökerezik, így a gyékényszövő és -fonó mesterség emlékét is idézi a kiállítótér.

A negyedik helyiség a helytörténeti kiállítótér: a falu múltjáról és nagyjairól emlékezik. Cigánd régi Árpád-kori település, első említése 1289-ből származik. Keletről a Tisza, míg nyugatról – a folyószabályozás előtt – a bodrogközi Hosszúrét mocsarai, lápjai határolták. Valamikor a falu határát hatalmas vízjárta területek alkották. A XVI. század végétől máig református vallású község. Nevének eredetéről már írt a Honismeretben (1998/3. 102. old.) Balassa Iván. A kiállításon korabeli térképek, dokumentumok, leírások, fotók érzékeltetik a valamikori ártéri világot, majd a lecsapolásokat követő földrajzi, gazdasági, társadalmi átalakulásokat, többek közt az amerikai kivándorlás emlékét.

Több neves személyiség kötődik Cigándhoz, akik tevékenységéről megemlékezik a helytörténeti kiállítás. Sőregi János (1892–1982) régész, történész, néprajzos muzeológus, a debreceni Déri Múzeum egykori igazgatója Cigánd szülőtte volt. Sőregi János méltatlanul elfeledett magyar tudós, akinek a hagyatékát a család szülőfalujának adományozta. Édesapja Sőregi Márton, aki a múlt század végén Cigándon kedvelt és szeretett református tanító, híres gyógyító ember volt.

Cigánd, néprajzos körökben leginkább ismert nagyjáról, Kántor Mihályról (1885–1968) is megemlékezik a kiállítás, akinek köszönhető, hogy a falu hagyományai máig elevenen élnek. Sokirányú tevékenysége közt kiemelkedő volt a helyi Gyöngyösbokrétá csoport megalapítása a két világháború között, melyről gazdag anyaggal rendelkezik a kiállítás. Ő tette országos hírnévű a cigándi szőtteket. Több generációt nevelt a haza és szülőföld szeretetére, amelyet ő maga több, kisebb-nagyobb néprajzi írásával ismertetett meg. Kéziratait, levelezését, fényképeit örökösei a múzeumnak adományozták. Az ő kortársa volt, vele egy időben tevékenykedett Cigándon Nagy Dezső tanító is, aki karnagy, zeneszerző, és a cigándi Református Énekar alapítója volt. Az ő emléke előtt tisztelgő tárló zárja a bemutatottak sorát.

A tervek között szerepel még egy kamrából és színből álló melléképület megépítése, hiszen számos gazdasági eszköz, és egy kovácsműhely szerszámai kerültek a gyűjteménybe, melyek elhelyezése ma még nem megfelelő.

A cigándi csodálatosan homokos Tisza-part mellett a maga esztétikus megjelenésével ez a kulturális intézmény is bizonyára számos látogatót fog a faluba csalogatni. Az már csak a helybélieken és vezetőiken múlik, mennyire töltik meg élettel, különböző rendezvényekkel, az erre is alkalmas Falumúzeumot. Remélhetőleg sok örömet leli benne mind a látogató, mind a cigándiak, akik megtalálhatják itt saját múltjukat, gyökereiket.

F. Tóth Balázs

A Jászkunság kutatása, 2000

Tudományos konferencia a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban

A Jászkunság múltjának kutatói (régészek, történészek, néprajzkutatók, nyelvészek) 1985 és 1995 után harmadszor találkoztak regionális tudományos konferencián. A kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum és a jászberényi Jász Múzeum közös szervezésében 2000. szeptember 21–22-én elhangzott 16 előadás a két igazgatónő: Bánkiné Molnár Erzsébet és Bathó Edit eredményes előkészítő munkáját bizonyította.

Az egykori kiskun kapitányi székházban berendezett Kiskun Múzeum erre az alkalomra Földadta sors címmel kiállítással is készült, amely mintegy illusztrációja is Bánkiné Molnár Erzsébet újabb, hézagpótló, terjedelmes kötetének, amelynek címe magáért beszél: Redemptusok. Gazdaság és életmód Kiskunfélegyházán a redempció első évszázadában.

A múlt iránti megbecsülést jelzi, hogy a konferenciát Kiskunfélegyháza és Jászberény város polgármestere egyaránt köszöntötte, csakúgy, mint a jászok kapitánya, valamint a nagykunok kapitánya, akik feleségükkel együtt mindvégig részt vettek a tanácskozáson. A példa arra sarkallta a kiskunokat is, hogy felvessék: kellene évente kiskun kapitányt is választani, akinek politikai-közigazgatási tisztuk ugyan nincs, de feladatuk a hagyományok ápolása és az etnika csoport összetartozásának jelképei lehetnek.

A debreceni Dankó Imre címzetes egyetemi tanár, akit ifjúsága, középiskolai évei a Kiskun-sághoz (Kunszentmiklóshoz) kötnek, volt az első nap délelőttjének szekcióvezetője. Délután szintén egy debreceni egyetemi tanár, Orosz István elnökölt. Sajnálatos, hogy éppen az első napon a kilenc tervezett előadás közül három (jász témájú) elmaradt.

Juhász Antal szegedi egyetemi tanár, nagy gyűjtőmunka eredményeit ismertette: a jász települések által megszállt Duna–Tisza közti puszták betelepülésének történetét és az életmód változásait. Bathó Edit a jász ruhaviselet korszakait ismertette, szép, vetített képanyaggal illusztrálva. Egyes hozzászólók vitatták, hogy a bemutatott viselet mennyiben sajátosan jász.

A budapesti Vad László, a Kun Szövetség elnöke nagyon érdekesen mutatott rá az ázsiai törökség bemutatása során (Kazakisztán kipcsák-kun etnikai csoportjai) a magyarországi kunokéval kapcsolatba hozható néphagyományaira, a törzsi származástudat hagyományának a törökség között is egyedülálló továbbélésére egészen napjainkig. Ezt a témakört folytatta Bartha Júlia karcagi etnográfus, aki a kazakisztáni szokásokat vetette össze a magyarországi kunokéval.

Berend Nóra történész bebizonyította (bár egyesek vitatták), hogy az 1279-ben keletkezett „első” kun törvények az egyedüli törvényszövegek, amelyeknek a XIV. századi hiteles másolatát a vatikáni levéltár őrizte meg, míg a „második” szöveg csupán a XVIII. századi másolatokból ismert, s hitelesnek nem tekinthető.

Szabó László levéltári forrásanyag alapján, elsősorban egy vagyoni jogi per elemzésével a jászsági nagycsalád és az öröklési jog (a lányok örökrésze) összefüggéseit fejtegette.

Papp Izabella szolnoki levéltáros a jászkunsági görög kereskedők életét, sorsát vizsgálta. Nemcsak levéltári iratanyagokat, köztük pecséteket, címeres nemeslevelet elemzett s mutatta be pompás vetített képekkel, hanem megmaradt házaikat, sírjaikat is. Az írott és tárgyi emlékek mintaszerűen komplex feldolgozása nagy sikert aratott a hallgatóság körében.

Bagi Gábor szolnoki történész a jászkun puszták 1745–1876 közötti történetét vizsgálta. Bánkiné Molnár Erzsébet a jászkun földtulajdon sajátosságait foglalta össze. Könyvét bemutatta és az ezzel kapcsolatos kiállítást megnyitotta Ujváry Zoltán néprajzkutató, debreceni egyetemi tanár.

Az első nap utáni közös vacsora alkalmat adott arra, hogy az előadók folytassák a nap folyamán megkezdett eszmecsere-t.

A második napon történeti, nyelvészeti és régészeti előadások hangzottak el, Selmeczi László, a debreceni Déry Múzeum igazgatójának elnöklettel.

Wicker Erika kecskeméti régész az M3-as út nyomvonalának régészeti előmunkálatai során 6–8 méter átmérőjű körárkokat talált, amelyekről légi felvételeket is bemutatott. Minden bizonnyal kun szállások egykor körülárkolt jurtáinak nyomaira bukkant. A tatárjárás előtti időkbeli karámok maradványait is megtalálta. Hasonlók már máshol is kerültek elő. A nagyon érdekes régészeti lelet magyarázatát egyesek vitatták.

Horváth Ferenc szegedi régész Csengelénél tárt föl egy kun lovas sírt. Egy teljes fegyverzetével eltemetett harcos mellett feküdt felszerszámozott lovának csontváza. A Magyarországra betelepedett kunok első generációjából származott a lovas, aki lehetséges, hogy nem más, mint a területnek nevet adó Csengele.

Székely György kecskeméti régész a nyárlőrinci temető egész sor sírját leletei (pl. veretes övek) alapján kunnak határozta meg. Egyes megállapításait vitatták.

Pálóczi Horváth András budapesti régész a Kunság pusztásodási folyamatának elsősorban régészeti vonatkozásait (pl. terepbejárásai eredményeit) elemezte, összehasonlítva más forrásokkal.

Blazovich László történész, szegedi egyetemi tanár az alföldi középkori városfejlődés sajátosságait foglalta vázlatosan össze, s ebbe a keretbe helyezte bele a jász és kun területek lakosságának városokba költözését. Kimutatta, hogy jó néhány alföldi városnak volt jász vagy kun lakossága, ami a viszonylag csekély megmaradt okleveles anyaggal is igazolható.

A török Aydemir Hakan szegedi nyelvész a kun–magyar nyelvi kapcsolatok eddig kellőképpen nem vizsgált területére irányította rá a figyelmet: a moldvai magyarság kun szóátvételeire.

A kunszentmiklósi Baski Imre nyelvész egy már Gyárfás István által közölt, 1300-ból származó német nyelvű oklevél fontosságára mutatott rá. Ez az oklevél egy stíriai „Lube” nevű előkelő birtokos kunt említ. Baski Imre meggyőzően bizonyította, hogy a kun név Ulube(j) lehetett, ami „nagyúr” jelentésű. Arra utal, hogy IV. Béla hadjárata kapcsán, amikor a tartomány néhány évig magyar igazgatás alatt állt, bizonyára kun csapatainak vezetői is kaphattak birtokadományt. Közülük lehetett olyan, aki a magyar uralom megszűnése után is megmaradt ott birtokosnak.

A rendkívül jó hangulatú, igen színvonalas konferencia azzal ért véget, hogy az előadások megjelennek nyomtatásban is, ami a társrendezők közül a jászberényi Jász Múzeum feladata lesz. Örülnénk, ha mielőbb olvashatnánk a kötetet, annál is inkább, mivel az előző, 1995-ben tartott konferencia anyaga máig sem került kiadásra!

A tervek szerint öt év múlva a Felső-Kiskunságban, Kunszentmiklóson rendeznék meg a következő tanácskozást. Többek szerint érdemes lenne a konferenciák ütemezésén változtatni, s nem öt, hanem háromévenként összegezni az eredményeket.

A kun kutatás napjainkban már nem csupán néhány tucat szakember ügye, hanem egyre többeket érdeklő tevékenység. Bizonyítja ezt, hogy 1998-ban megalakult a Kun Szövetség, amelynek egyik célja a kun-kipcsak (kun, besenyő, tatár) öntudat és hagyományok ápolása és megőrzése, kapcsolattartás az Ázsiában élő kun-kipcsak népekkel.

Csorba Csaba

IX. Anyanyelvi Konferencia – Marosvásárhely

*„Az ember csak az anyanyelvéén
lehet önmagával azonos”
(Sütő András)*

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – eredeti nevén Anyanyelvi Konferencia, amelyet nagy küzdelmek árán még Lőrincze Lajos alapított az 1960-as évek végén –, négyévenként tartja közgyűlését. E nagy múltú intézmény – kezdetben mozgalom – legfontosabb célkitűzése mindig az volt, hogy a Magyarország határain túl élő magyarság anyanyelvi és kulturális identitását segítse megőrizni, ápolni, fejleszteni. A Társaság nevének első fele magát a *megvalósítandó programot*, a Konferencia elnevezés pedig az értékek folyamatosságát jelző iránymutatást jelenti. Ez az értékrend – a bennünket körülvevő gyorsan változó világban – a magyarság számára az állandóságot képviseli. Annak szem előtt tartását jelenti, hogy a magyar nyelv, a magyar kultúra, a magyar hagyományok és a magyar történelem egy és oszthatatlan, függetlenül attól, hogy ki, melyik országban, vagy a világ mely sarkában él. Azt, hogy a magyar nemzeti önazonosság fenntartása, erősítése a Kárpát-medencei és a nyugati szórványmagyarság körében a nemzeti lét egyik – ha nem a legfontosabb – sarokköve. A tagság a nyugati szórványban és a Kárpát-medencében élő magyarság értelmiségi rétegén – írókon, költőkön, újságírókon, pedagógusokon, könyvkiadókon és az egyházakon – keresztül az

egész magyarság számára fontos missziót végzett, és végez ma is. Végez annak ellenére, hogy ehhez az értékrendhez ragaszkodni, azt művelni nem is olyan magától értetődő és könnyű, mint azt a kívülálló gondolná. Hiszen a világban élő magyarságra is hatnak a politikai, gazdasági, társadalmi változások, befolyásolja őket a globalizáció, a kontinentális léptekkel és igényrendszerrel megjelenő európai integráció, a Kelet-Európában is erőteljesen formálódó regionális értékrendszer, magyarországi vonatkozásban a rendszerváltozás politikai kiteljesedése, illetve a határon túli magyarság életében végbemenő változások.

Az immár harmincéves múltra visszatekintő Anyanyelvi Konferencia stratégiájának sarokpontjait, hagyományait és törekvéseit az alábbi pontokban lehet összefoglalni:

– A magyar kultúra – mindenekelőtt a határon túl élő magyar nemzeti közösségek kulturális tevékenységének – támogatása és szervezése, különös tekintettel az anyanyelvi kultúra megőrzésére, gondozására és fejlesztésére. Ennek jegyében és érdekében értelmiségi találkozót, irodalmi, közművelődési, pedagógiai konferenciákat, ifjúsági táborokat és vetélkedőket szerveznek. Így valik az Anyanyelvi Konferencia, az anyanyelvi mozgalom, az egyetemes magyar szolidaritás intézményévé, s mint ilyen igyekszik elősegíteni a magyarság kulturális és szellemi egységének helyreállítását, szerepet vállal a magyar-magyar párbeszéd szervezésében.

– Az anyaországra, a kisebbségi magyar közösségekre és a nyugati szórványokra tagolt magyarság kölcsönös információcseréjének és kulturális összefogásának támogatása és szervezése. Mint egyetemes magyar szervezet és mozgalom az európai demokratikus hagyományokra támaszkodva előmozdítani igyekszik a közép-európai régióban élő népek kölcsönös kiengesztelődését és együttműködését.

– A Társaságnak és az anyanyelvi mozgalomnak – civil szervezet lévén – nincs politikai arculata, de céljainak megvalósításában számít a Magyar Köztársaság mindenkori kormányára és az ország politikai eréjére.

A Magyar Nyelv és Kultúra Társaság eddig történetét nem kisebb nevek, mint: Bárczi Géza, Lőrincze Lajos, Imre Samu, Czine Mihály és Ginter Károly fémjelezték, akik őszinte és jó szándékú elkötelezettséggel szolgálták a magyar kultúra és az anyanyelvi oktatás ügyét. A három évtizedes munka eredményessége – az anyanyelvi mozgalom széles körben, mindenekelőtt a határokon túl élő magyar nemzeti közösségek körében tapasztalt megbecsülése, népszerűsége – igazolta ennek a stratégiának hitelességét. Az Anyanyelvi Konferenciák az összmagyarság szellemi és kulturális életének emlékeztető mérföldkövei voltak. (Budapest–Debrecen 1970., Szombathely 1974., Budapest 1977., Pécs 1981., Veszprém 1985., Kecskemét 1989., Esztergom 1992., Eger 1996.). A 2000. augusztus 10–14. között megrendezett IX. Anyanyelvi Konferencia jó alkalmat adott, hogy a Társaság tagjai újra kinyilvánítsák ragaszkodásukat alapvető eszméik és elveik iránt, illetve gondolatokat cseréljenek a megújulás nagy feladatairól.

A IX. Anyanyelvi Konferenciát történetében – reméljük hagyományteremtő – módon, Magyarország államhatárain túl, először rendezték meg Erdélyben, Marosvásárhelyen 2000. augusztus 10–15. között. Ezért az esemény nemcsak a vendéglátók számára volt különlegesen fontos és izgalmas, de többszörösen szimbolikus tartalommal is bírt.

A IX. Anyanyelvi Konferenciának Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Liceum – vagy ahogy ott mondják a Református Kollégium –, a magyar nemzeti kultúra ezen ősi fellegetőjének történelmi falai adtak otthont. Az ünnepi megnyitóra a magyaros szecesszió jegyében épült városi Kultúrpalotában került sor. A Konferencia, melyet Marosvásárhely új polgármestere dr. Dorin Florea mellett megtisztelt jelenlétével és üdvözlő szavaival *Fodor Imre* alpolgármester-helyettes (Marosvásárhely korábbi polgármestere), az Anyanyelvi Konferencia fő patronusa és helyi szervezője, *Visy Zsolt*, a Magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma helyettes államtitkára, *Kelemen Hunor*, a romániai Kulturális Minisztérium államtitkára, *Horváth János*, a Magyar Országgyűlés képviselője és *Markó Béla*, az RMDSZ elnöke. A Konferenciát *Sütő András* író közvetlen szavai és az anyanyelvről szóló szép gondolatai nyitották meg, melynek legszebb mondata a Konferencia mottója is lehetett volna: *Önmagammal azonos csak az anyanyelvemben lehetek.*

Az első nap délutánján a Bolyai Liceumban folytatódott a program. A plenáris ülésen a tanácskozás témája az „Együtt Európában – Anyanyelvűség és nemzeti identitás az integrálódó

Európában” gondolkörét boncolgatta. Először előadások hangzottak el: Együtt Európába. Kishépek reményei és lehetőségei; Magyarország, régió integráció; Anyanyelvűség, többnyelvűség, integráció; Az észak-amerikai integrációs folyamat tapasztalatai amerikai magyar szemmel. Majd korreferátumok következtek: *A magyar identitás megtartása a mai Amerikában; A magyar kulturális önazonosság intézményes háttere és egy új korszak lehetőségei/következményei; Európai elhelyezkedés és önazonosság; Erdély és az angol közvélemény; A hungarológiai felsőoktatás helyzete Magyarország határain kívül; Az amerikai magyarság kulturális önazonosságának megőrzése Amerika történetében; A szlovákiai magyarság az európai integrációban; Az egyházak jószolgálati az integrációban.* A vita során foglalkoztak még: az európai integráció kibontakozásával; az Európai Unió kiteljesedésének lehetőségeivel és pillanatnyi megtorpanásának okaival, illetve várható következményeivel; az anyanyelvhasználathoz és a nemzeti kultúrához való alapvető emberi jog törvénybe iktatott megvalósításával; a tudatosan vállalt anyanyelvi és kulturális nemzeti önazonosság kérdésével, amelyben az integráció nem a különbségek elhalványulását jelenti, hanem azok pozitív hajtóerővé váló társadalmi folyamatának összességét, illetve amely az összeurópai integráció egyik fontos alkotóelemévé kell váljon, mindezen megfontolások gyakorlati tennivalóival, várható feladataival és azok megoldásaival. Este a Kultúrpalotában a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatal adott fogadást a Kárpát-medencei és a nyugati magyarság képviselőiben érkezett vendégek részére.

Az Anyanyelvi Konferencia legdinamikusabb és legaktívabb napját a szekcióülések jelentették. Nyolc szekcióban számoltak be a résztvevők az otthon, illetve a világban végzett tevékenységükről. *Anyanyelv, mint emberi jog* szekció: az anyanyelvhasználat jogáról az Európai Unióban; regionális problémákról és megoldásokról; a „Schengen-jelenség” hatásáról és következményeiről. *Egyházi* szekció: az egyház, mint nemzetek feletti intézmény, és mint a nemzeti értékek hordozója, őrzője és ápolója. *Hungarológiai* szekció: anyanyelvűség és kétnyelvűség, anyanyelvhasználat a nemzeti kisebbségben és a szórvány magyarságban; a magyar, mint idegen nyelv tanítása és tanulása. *Könyvkiadás* szekció: korszakváltás a kiadói témaválasztásban; anyanyelvűség-többnyelvűség a kiadói gyakorlatban, a magyaryelvű könyvtérjesztés beilleszkedése. *Irodalmi* szekció: anyanyelv, nemzet, nemzeti önismeret, nemzeti tudat az irodalomban, anyanyelvhasználat a mai irodalomban; a világirodalom hatásai a magyar irodalomra, szellemi/irodalmi jelenlétünk a kontinens közgondolkodásában. *Kulturális és egyesületi* szekció: az integráció és a kultúra lehetőségei és ellentmondásai; kulturális egyesületek és más szervezetek az anyanyelvápolásban; az egyesületek korszakváltása. *Pedagógiai* szekció: az egységes magyar nyelvhasználat és pedagógia a Kárpát-medencében; a szakoktatás helyzetének, a reformpedagógia alkalmazhatóságának, a pedagógusképzés és továbbképzés stratégiájának, a magyar nyelvű tankönyvek kiadásának gondjai. *Sajtó* szekció: a hírközlés integrálódása, a helyi hírek felértékelődése, ennek előnyei, hátrányai, periodikák nyelvi műfaji állapota, a terjesztés problémái; az elektronikus sajtó helyzete, határokat átvelő kulturális hatása. A nap végén megfogalmazták a IX. Anyanyelvi Konferencia zárónyilatkozatát, amelyet sajtóértekezleten tettek közzé.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága

IX. Anyanyelvi Konferenciájának

Zárónyilatkozata

Mi, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága Marosvásárhelyen, 2000. augusztus 10–14. között, államalapításunk 1000. évfordulóján megrendezett IX. Anyanyelvi Konferenciájának résztvevői örömmel fejezzük ki amiatt, hogy találkoznak a magyar kultúra egyik erdélyi központjában jöhetett létre.

Hiszünk abban, hogy

1.) *kontinensünk népeinek jóléte, politikai-gazdasági-kulturális fejlődésének esélyei egybeesnek az európai integrációs folyamat kibontakozásával az Európai Unióban való kiteljesedésével;*

2.) *az anyanyelvhasználat, az anyanyelvű oktatás és a nemzeti kultúra megélése minden nép alapvető emberi joga, ezt a valamennyi európai ország által elfogadott és törvénybe iktatott nemzetközi dokumentumok is előírják;*

3.) *kontinensünk azon népei és társadalmi erőitök igazán az integrációs folyamatot és lesznek hatékonyan az Európai Unió társadalmi alkotóelemei, amelyek tudatosan vállalják anyanyelvi és kulturális nemzeti önazonosságukat, mivel az integráció nem a különbözőségek elhalványulásának, hanem azok pozitív társadalmi hajtóerővé váló folyamatának összessége;*

4.) a Kárpát-medencei magyar nyelv és kultúra ápolása, nemzeti kisebbségekben való tudatos megélés is az összeurópai integráció egyik fontos alkotóeleme;

5.) e megfontolások minden magyar embertől, állami és civil intézménytől gyakorlati tennivalókat kívánnak, az anyanyelvhasználat, az anyanyelv oktatás és a kulturális élet széles területén.

Mindezek alapján valljuk, hogy

1.) a magyar nyelv, kultúra egy és oszthatatlan, függetlenül attól, hogy a nemzet részeit politikai határok, vagy földrajzi távolságok választják el egymástól;

2.) a magyar nemzetnek alapvető joga, hogy ezt a természetes egységet őrizze, fenntartsa, ápolja, fejlessze és erősítse;

3.) az európai integráció Magyarországot, az egész magyarságot és régió érdeke.

Ezért parancsoló követelménynek tekintjük

1.) olyan jogi, politikai és kulturális eszközrendszernek a létrehozását, amely a teljes magyar nemzet számára képes megszerezni az integrációs értékeit és eredményeit;

2.) a nagy hagyományú anyanyelvi mozgalomnak az egyetemes magyar szolidaritás és összefogás – minden pártpolitikától független, ugyanakkor minden felelős kormányzati és egyéb területtel rendszeres konzultációra kész – műhelyének, szellemi intézményének továbbfejlesztését;

3.) a küldetés szolgálatában a fiatal nemzedékek hatékony megszólítását és mozgósítását.

Mi, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és annak IX. Anyanyelvi Konferenciája a magyarság jövője érdekében vállalt, megnövekedett feladatokat jelentő szolgálatunkban várjuk minden jóakarató ember közreműködését. Ugyanakkor elvárjuk, a magyar kormány, a magyarországi és annak határon túli magyar egyházak, magyar kulturális intézmények és szervezetek, a magyarországi és annak határain túli egész magyar civil társadalom támogatását is munkánkhoz.

Marosvásárhely, 2000. augusztus 14.

A vasárnap ökumenikus áhítattal kezdődött a református Vártemplom ódon falai között. Megható és felemelő érzés volt így együtt énekelni a magyar Himnuszt. Ezután egész napos kirándulásra indult a Konferencia. Szováta, Parajd, Bucsin-tető, Gyergyóalfalu érintésével Marosvécsig jártuk be a környéket. Az utolsó állomáson a Kemény-kastély kertjében felkerestük az „Erdélyi Helikon” kicsit ódon, időkoptatta kőasztalát, s az évszázados tölgyek alatt örök álmukat alvó báró Kemény János és Vass Albert költő sírját. Az Anyanyelvi Konferencia nevében Pomogáts Béla – a Társaság elnöke – emlékező szavai után koszorúkat helyeztünk el.

A hétfői nap a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság tisztújító közgyűlésével telt el, melynek végén megválasztották az új elnökséget és a választmányt. (A Társasági régi-új elnöke ismét Pomogáts Béla lett.) A korszakváltás előtt álló Társaság IX. Anyanyelvi Konferenciáján valóban törekedett a megújulásra. Ennek első lépése volt, hogy 1992-től jogilag, 1996-tól de facto is véglegesen levált a Magyarok Világszövetségéről, amellyel addig szoros szervezeti szimbiózisban és gyakorlatilag ellenőrizetlen anyagi függésben élt. Kiépítette önálló létének gyakorlati feltételeit. Változást sürget az eddig sokat és sokféle feladatot vállalás, amelyek megszervezése és végrehajtása nagymértékben csökkentette mind a szellemi, mind az anyagi források hatékonyságát. A már korábban is életképtelennek bizonyuló szekciórendszer helyett az autonóm módon működő szakbizottságok létrehozása felé törekednek, s változtatni kívánnak mások által szervezett, de a Társaság által „támogatott” programok között feszülő (anyagi) érdekellentéteken, és meg kívánnak szabadulni a „pénzosztogató” szerepüktől. A Társaság érzékeli, hogy az által kitűzött és meghatározott értékrendhez ragaszkodni, és azt művelni nem is olyan könnyű. Érzékelik a határainkon túl élő magyarság életében végbemenő változásokat, és tudatában vannak annak a sokak számára egyre csüggesztőbb a nemzeti önazonosságuk fenntartása érdekében folyó küzdelem. Ezek közül is legnyomasztóbb az a méltatlan „történeti kontinuitásverseny”, amely a „ki volt itt előbb” ezeken a tájakon, kit törvényesít a földrajzi jelenlét történeti elsőbbségének joga? S ez a jelenség köti le a magyar értelmiségiek és magyar intézmények lakosságának idejét, lelki-szellemi energiáját. Hogy emléktáblákkal, emléknappokkal, szoboravatásokkal és műemlékek történeti hátterének tisztázásával szinte egzisztenciális küzdelmet kell folytatniuk a múlt birtoklásáért az azt elorozni akarókkal szemben, ahelyett hogy a napi élet jobbátételére, a jövő építésére fordíthatnák az erejüket.

De érzékelik a másik aggasztó jelenséget is, amelynek oka Magyarország integrálódása, illetve felvétele az Európai Unióba. Ez az úgynevezett „schengeni fobia”, amely kimondva-kimondatlanul hat a határon túli magyarság körében. Egyre inkább érzékelik, hogy 1920-ban és 1947-ben nemcsak egy idegen hatalom, de egy Európától egyre kilátástalanabbul leszakadó térségbe kényszerítették őket. A várható következmények nem is annyira a gyakorlati oldal felől okoznak nekik problémát (hiszen ezek adminisztratív eszközökkel aránylag könnyen áthidalhatók), hanem annak tudatformáló hatása: a méltánytalanság, az igazságtalanság, az értelmetlen kizártság vélt vagy valós érzése, amely csak növeli a keserűséget és készlet sokakat ösztönös menekülésre.

A harmadik jelenség a nyugati szórványmagyarság körében tapasztalható, amely egyrészt az emigrációs lét okának megszűntéből, a magyarországi rendszerváltozásból, másrészt a „hazamenni vagy maradni” mardosó dilemmájából, a sokszor létük és mondanivalójuk iránti bántó és sértő óhazai érdektelenségéből, egykor volt erős intézményei elmondásából, a felgyorsuló anyanyelvvesztésből és a visszafordíthatatlan asszimilációs folyamatokból fakad.

Jó törekvésnek látszik az ifjúsággal kapcsolatos új feladatok meghatározása és azok új programmá formálása, a nyelvi táborokban, kollégiumokon résztvevők „utógondozása”, a mind több fiatal és önkéntes segítő bevonása; a határon túli partnerkapcsolatokban a „hálót és nem halat adni” elv érvényesítése, az autonómiák érvényrejuttatása; a Nyelvünk és Kultúránk folyóirat kéthavi, később havilappá alakítása; az elektronikus kapcsolatok kialakítása és bővítése a naprakész használhatóság érdekében; a nyugati másod-harmad-negyed generációs utódok magyarságtudatának erősítése idegen nyelven.

A Konferencia érdemi munkájának összegzéséül idézek az elnökség beszámolójából: „Az ószövetségi prédikátor szerint »Megvan az ideje a kövek szétszórásának és megvan az ideje a kövek összerakásának.« A világ felgyorsult változásai közepette, amikor már egyre kevésbé az emóciók, de sokkal inkább a racionális uralkodnak... helyzetünk egyértelmű és világos. Köveink nagymértékben szétszóródtak és szétszórattak. Akik ... figyelnek az idők jeleire, érezhetik: eljött az ideje a szétszórta és szétszóratt köveink egybegyűjtésének. Két dolgot tehetünk ... vagy egyen-egyenként hagyjuk szétporladni azokat, vagy ... a megmaradás és fejlődés erős várát építjük fel belőlük okosan, az utánunk jövő nemzedékeknek.” „Marosvásárhelyen ... azért vagyunk együtt és azért tanácskozunk, hogy a magunk eszközeivel mi is építsük azt az utat, amely bennünket, magyarokat ... együtt vezet el Európába, az európai közösség nemzetei közé.”

Végezetül a vendéglátó marosvásárhelyiekről el kell mondani, hogy szívük-lelkük benne volt a fogadásban. Nemcsak a Konferencia lebonyolításáról és a test táplálékairól gondoskodtak igen körültekintően, de még szellemi csemegékre is jutott erejükből, hogy csak a Teleki Könyvtár könyvtáskasáit bemutató kiállítást, a Könyvtár-Múzeum részletes bemutatását és a könyvbemutató szervezését, illetve a helyi lapok híradásait említsük. Kedvességük, figyelmességük mellé mindig jutott egy mosoly, egy szíves szó, mely emlékeztetéssé tette az ott töltött négy napot. Otthon voltunk. Köszönjük. Bücsüzöl és köszönetül a házigazda liceum egykori professzorának, Bolyai Farkasnak szavait idézzük: „Isten veled, egyike a Múzsák hegye alatti halomnak ... s az emberiség művelésére szentelt falaidat, a viharok után visszatért napok és holdak fényén, messziről köszöntse mindig a jövő Maros.”

Halminé dr. Bartó Anna

Búcsú Nagy Károlytól

Nagy veszteség érte honismereti mozgalmunkat: elhunyt *Nagy Károly*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület Bél Mátyás-díjas tiszteletbeli elnöke. 1929-ben született Bánhorvátiban, s egész életében hű maradt a tájegység, a Bán völgye, Ózd környéke és Gömör népéhez. A polgári iskolát Putnokon végezte, ifjú emberként megismerkedett a bányamunkával, majd a sárospataki tanítóképző intézetbe került. Újszász Kálmán és Kodöböcz József hatására ott szánta el magát a hivatás, a szülőföld, a hagyomány szolgálatára. Pedagógusként szép pályát futott be; volt falusi tanító, járási tanügy-igazgatási vezető, bányatelepi iskolaigazgató. Nevelőmunkájának alapiránya mindenütt azonos volt: az adott

tiszttségben és hatókörben növelni kívánta a fiatalság társadalmi esélyeit, s fölmutatni az elődöktől örökölt értékeket. Folyamatosan képezte magát, munka mellett egyetemi tanulmányokat végzett, történelemből és pedagógiából a budapesti tudományegyetemen szerzett középiskolai tanári oklevelet.

A honismereti munkával 1962 óta foglalkozott behatóan az akkor alakult ózdi múzeumban körben, valamint a belőle kinőtt Lajos Árpád Honismereti Körben, amelynek haláláig meghatározó vezető személyisége volt. Egyik alapítója és szerkesztője lett az 1970 és 1988 között rendszeresen megjelenő *Lakóhelyünk, Ózd* című periodikának, valamint 1977-től az *Ózdi Honismereti Közlemények* című kiadványsorozat tizenegy kötetének. 1980 óta nagy sikerrel hirdették meg az ózdi honismereti pályázatot, sikeresen ösztönözték vele a helytörténeti, néprajzi kutatást. Rendszeresen rendeztek kiállításokat és ismeretterjesztő előadásokat, szerveztek tanulmányutakat; jelen voltak regionális és országos konferenciákon, dolgozataik elismeréseként pedig a miskolci Herman Ottó Múzeum 1985-ben a körnek ítélte a megyei Istvánffy-díjat.

Amint azt Nagy Károly 1992-ben, a kör fennállásának 30. évfordulója alkalmából megfogalmazta: „Honismereti körünk komoly közművelődési missziót teljesít. E tájban valóságos kis sziget, s e sziget közössége nagy és szép feladatokat vállalt és végzett. Megragadtak minden alkalmat, hogy ápolják a tájhoz, a szülőföldhöz, a városhoz, a faluhoz való igazi tiszta kötődést, mellyel erősíteni kívánták a nemzethez való tartozás tudatát.” Szorgos, kiválóan felkészült önkéntes gyűjtők és kutatók sora nőtt ki e körből, közülük Nagy Károly mellett Dobossy László, Faggyas István, Vass Tibor, Németh Gyula, E. Kovács László, Saffarik Gyula, Molnár Mihály és mások nevét országosan is megismerték, hiszen együtt több mint 30 önálló kötetet jelentkeztek.

A szervezőmunkában Nagy Károlyé volt a főszerep, de mindig talált időt arra, hogy kutatással és rendszeres publikációval társai számára példát mutasson. Összeállította a *Beszélnek a régi kövek*, valamint a *Régi históriák* című honismereti olvasókönyveket, Ózd város és környéke kistérségi helytörténeti olvasókönyvét, feldolgozta az Ózd környéki bányászat történetét, megírta egykori alma materé, a putnoki polgári iskola történetét, Almási Balogh Pál tudós orvosi életútját, az ózdi kórház történetét, szülőfaluja krónikáját, könyvben örökölte meg Bakonyi Béla abaújszántói pedagógus tevékenységét, leírta a szentsimoni műemléktemplom értékeit, s több tucatnyi hosszabb-rövidebb tanulmánya jelent meg.

1990 októberében alakult újjá a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Bizottság, amely a mai megyei egyesület elődje, s amelynek elnöki tisztét 1996-ig Nagy Károly látta el nagy lelkesedéssel. (E közösség munkájáról beszámolt folyóiratunk 1994. évi 6. számában.) Amikor gyöngyülő egészségi állapota miatt e tiszttségétől megvált, az egyesület tiszteletbeli elnökévé választották. A betegség baljós jelei sem tudták letéríteni a tevékeny és alkotó élet útjáról, fáradhatatlanul szervezett tovább. Emlékhelyek kialakítását, emlékjelek állítását köszönhetjük neki, Kazinczy Gábor, Tompa Mihály, Almási Balogh Pál helyi kultuszának egyik fő irányítója volt.

Halála előtt egy héttel együtt voltunk a határ túloldalán, a gömöri Tornalján, hogy fölavassuk Kazinczy Ferenc és Kazinczy Lajos közös emléktábláját. Boldog volt, hogy kezdeményezése ott is sikerrel járt, hogy tartalmasan ünnepelhettünk. Köszöntőjében elhivatottsággal fogalmazta meg, „miért vagyunk itt”, milyen kötelességeink vannak a határon túl élő magyarsággal való együttműködésben. Amikor elköszöntünk egymástól, elsorolta a következő hetek reá váró feladatait; szellemi energiája legyőzni látszott a testi bajokat. Az életfolyam azonban hirtelen megszakadt, s 71. születésnapján tisztelői tömegétől kísérve helyezték a fáradhatatlan ember hamvait örök nyugalomra a városa által adományozott díszsírhelyben.

Gazdag életút zárult le Nagy Károly halálával, egy szinte pótolhatatlan erőforrással lett szegényebb a honismereti mozgalom. Munkájának elismerését jelzik kitüntetései. 1970-ben „Az oktatásügyi kiváló dolgozója” lett, 1985-ben Ortutay Gyula emlékérmét kapott, 1992-ben az Istvánffy Gyula-díj volt a jutalma, 1994-ben a megyei közgyűlés Alkotói-díjjal tüntette ki, 1997-ben megkapta a honismereti mozgalom legnagyobb elismerését, a Notitia Hungariae Emlékérmét, 1998-ban Ózd város díszpolgárává választották.

Barátai, munkatársai megőrzik emlékét, s megpróbálják követni példáját.

Kovács Dániel

In memoriam dr. Ferenczi István (1921–2000)

Szomorú hír érkezett Kolozsvárból: 2000. május 8-án a kincses városban súlyos betegség után elhunyt *dr. Ferenczi István* történész, egyetemi tanár, a *Posta Béla* által alapított neves régészeti iskola hagyományainak, *Roska Márton*, *Kovács István*, *László Gyula* munkásságának folytatója, az erdélyi magyar régészet kiemelkedő képviselője.

Ferenczi István Kolozsváron 1921. április 15-én született. Elemi- és középiskolai tanulmányait Apáczai híres „scholájában”, a kolozsvári Református Kollégiumban végezte, ahol saját vallomása szerint *Bíró Sándor* történelem és *Finta Gerő* magyar-latin szakos tanárok voltak rá a legnagyobb hatással. A történelmi múlt kutatásának szeretetét, szenvedélyét édesapjától *Ferenczi Sándor* régésztől örökölte, aki már gyermekkorában magával vitte ásatásaira.

Egyetemi tanulmányait a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem történelem-földrajz szakán kezdte, de a háború miatt, csak 1947-ben a Bolyai Tudományegyetemen fejezte be. 1949-ben doktorált *László Gyulanál* és *Tulogdi Jánosnál*.

1949-ben László Gyula Kolozsvárról való kényszerű távozása után Ferenczi átvette neves professzorától a régészeti előadásokat és azokat ő tartotta mindaddig, amíg ezt a diszciplínát magyar nyelven lehetett előadni. 1959-ben a Bolyai Tudományegyetem lejáratai kampánya keretében Ferenczi István *Bevezetés a régészetbe* című kurzusát románellenesnek minősítették és nyilvánosan megbélyegezték. Később megfosztották egyetemi katedrájától és az Erdélyi Történelmi Múzeumba helyezték, ahol 1982. évi nyugdíjazásáig osztályvezető volt.

A Bolyai Tudományegyetemen Ferenczi – Románia ókori története, Bevezetés a régészetbe, Az általános néprajz alapelemei címmel – több alapkurzust tanított. Egykori hallgatói tanúsítják, hogy előadásait tudományos igényesség, szemléletesség, élvezetes előadásmód jellemezték; lelkiismeretessége, szerénysége példaértékű volt.

Tudományos érdeklődése, régészeti munkássága Erdély egész területét átfogta, a magyar történetkutatás több homályos kérdését tisztázta, számos fehér folt eltüntetésére vállalkozott. Nemzetközi elismertséget az erdélyi római limes kutatásával szerzett. Ez a téma egyetemi éveitől foglalkoztatta, első jelentősebb publikációja *Régészeti megfigyelések a Limes Dacicus északnyugati szakaszán* (Kolozsvár, 1941) címmel jelent meg. Évtizedekig tartó kutatásaival bebizonyította, hogy az Erdélyben föllelhető római limes mélységében tagozott volt és ezáltal eltért a nyugat-európaiétól.

Ferenczi István kutatta az erdélyi rézkori- és kora vaskori nemzetségek történetét és a Hunyad megyei dák várrendszer különféle vonatkozásait. Ez utóbbi témáról hézagpótló összefoglalóját (*Dák várak és települések délnyugat Erdélyben*. Bukarest, 1989.) román nyelven közölte.

Szívéhez legközelebb természetesen a magyarság kora középkorának régészete állt. Átfogó régészeti terepbejárásai, kiegészítő ásatásai *Erdély legkorábbi keleti védelmi rendszerének* alaposabb megismeréséhez vezettek (ezeket a kutatásokat többnyire testvérével Ferenczi Géza régésszel végezte). Feltárta, hogy ez a védelmi rendszer a Keleti-Kárpátok vonalát belső oldalról követte, és amely az ún. *égett cserépfalú várak* sorából állt Krasznától, Kozárváron (Dés), Besztercén, Dobokán, Küküllőváron át Fogarasig, illetve Brassóig. Megállapítása szerint ezek a földvárak a X. század második felében és a XI. század elején épültek, mélységben tagoltak voltak és a folyó völgyeket, kora középkori utakat védték.

Legjelentősebb kora középkori kutatása Szent László király (1077–1095) által megkezdett erdélyi védelmi rendszer fölfedezésével és igazolásával végződött. (*Székely gyepük*. Korunk, 1972. 2.). László király ugyanis az első védelmi vonalat, mely már nem nyújtott kellő védelmet, felhagyta, illetve keletebbre helyezte. A XI. század utolsó negyedében kiépítette a Keleti-Kárpátok belső szegélyére támaszkodó, mélységében tagozott *mészhabarccsal kötött kőfalú várakból* álló védelmi vonalat. Ferenczi István e várrendszer létezését a *Rabsonné-* (Parajd), *Tártód-* (Székelyvarság), *Firtos* (Korond), *Budvár* (Székelyudvarhely), *Kustaly-* (Homoródoklánd) stb. várakban folytatott ásatásaival fényesen igazolta. Véleménye szerint ezen építési szakasz idejére tehető a Hargitán észak-déli irányban kiépített töltésvonalat is, amit Orbán Balázs *kakasbarázdának* nevezett. Ezekben a várakban Ferenczi szerint csak egymást váltó kisebb csa-

patok időztek, amelyek a Keleti-Kárpátok hágóit ellenőrizték és a portyázó ellenséget feltartóztatták, de nagyobb sereggel nem vehették fel a harcot.

Egyik kedvenc kutatási területe *Kalotaszeg* volt, az itt végzett régészeti megfigyeléseinek, ásatásainak eredményeit *Régészet-helyrajzi kutatások Kolozsvárott és környékén* című tanulmányában közölte (Studia Universitatis Babe-Bolyai, 1962. 2.). Ferenczi István fontosnak tartotta a századok folyamán eltűnt erdélyi falvak régészeti vizsgálatát, ebből a célból 1977-ben a kalotaszegi Kőrösfő határában az elpusztult *Ordományos* középkori település feltárására e sorok írójával és a helybéli iskolásokkal régészeti kutatásokba kezdett. A hatalom azonban nem nézte jó szemmel e kezdeményezést, folytatását rövid úton megakadályozta.

László Gyula „*kettős honfoglalás*” elmélete tekintetében Ferenczi egykori professzora véleményét osztotta. Meggyőződése szerint a 670–680-as években a Kárpát-medencében *ősmagyar népcsoport* települt, amelyet *onogur-bolgár uralkodó réteg* vezetett. A több mint két évszázados együttélés során az ősmagyar tömeg beolvasztotta a türk-nyelvű uralkodó réteget. Árpád népének beköltözésekor tehát az onogur-ősmagyar ötvöztető népesség már jelen volt a Kárpát-medencében.

Az erdélyi Mezőség magyarságának letelepedését vizsgálva – főleg nyelvészeti, kisebb mértékben régészeti leletek alapján – arra a következtetésre jutott, hogy e terület magyar népe a 670-es években költözött be a Kárpát-medencébe. Tovább menve úgy vélte – a mezőségi magyar nyelv és a moldvai csángók nyelvének szoros kapcsolata alapján –, hogy az archaikus mezőségi nyelvterület kialakulása azonos időben történt a csángó-lakterület létrejöttével. Mindehhez hozzájárult, hogy a kérdés végleges megválaszolására csak széleskörű régészeti ásatások után kerülhet sor, amelyre az erdélyi magyarságnak sajnos már hét évtizede nincs lehetősége.

Élete utolsó éveiben két jelentős összefoglaló munkát jelentetett meg: *Észrevételek az erdélyi rézkor keleti népi és műveltségi elemeivel kapcsolatban* (Szolnok, 1997.) és a *Besenyő szállások a Nagy-Szamos–Sajó mentén* (Székelyudvarhely, 1999.) címmel.

1993–1995 között több alkalommal a pécsi *Janus Pannonius Tudományegyetem* bölcsészettudományi karának vendégtanára volt, 1996-ban az egyetem *disz doktorává* avatták. Tarsolyában még sok megkezdett munka, terv volt, amelynek befejezésére, elvégzésére, az erdélyi magyar tudományosság nagy kárára már nem jutott ideje.

Ferenczi Istvánt a *Vajdasdon* (Fehér megye) lévő családi sírba temették. Nyugodjon békében!

Sebestyén Kálmán

In memoriam: Koppány János

(1913. október 10.–2000. április 9.)

Bücsút veszek Koppány Jánostól, Tótkomlós nyugalmazott evangélikus lelkészétől, a dél-alföldi szlovákság néprajzának és nyelvjárásának jeles és fáradhatatlan kutatójától.

Koppány János Pitvaroson született. Édesapja gazdálkodott a maga alig hét hold földjén, amíg az I. világháborúban, a volhiniai harcokban 1915-ben el nem tűnt. Az orosz front húsdrálójának áldozata lett 1943-ban bátyja, Mátvás is. Koppány János 1920 őszén kezdte meg iskolai tanulmányait, s a 4. osztályban már ő volt a legjobb tanuló. 1924-ben a makói, 1925-ben pedig a szarvasi gimnázium tanulója, itt ugyanis kevesebbe került az ellátás. Ötödikes korában a cserkészéletet is megszerelte, táborozásra azonban nem volt módja, mert a nyári vakációban otthon kellett segítenie a mezei munkában.

Érettségi után – akkori szokás szerint – önkéntes katona lett, s mint karpaszományos szolgált a 9. honvéd gyalogezrednél 1933. július 10-től–1934. szeptember 20-ig. Innen leszerelve, 1934. szeptember végén felvették Sopronban, az evangélikus teológiára. 1940 júniusában, mint tartalékos zászlóst behívták katonának. Október elsejével püspöke Vácra küldi segédlelkésznek. 1941. szeptember elsejétől pedig Szentésre került segédlelkésznek – fábián-

sebestényi kihelyezéssel. Itt a tanyavilágban élő szórvány hívek lelki gondozása hárult rá. A lelkészi munka mellett népműveléssel is foglalkozott. 1942. szeptember 1-től püspöke Pitvarosra, a szülőfalujába önálló hitoktatónak nevezte ki. Itt és a szomszédos Csanádalbertin lett leventeparancsnok is.

1944. június 4-én újra behívták Sopronba, ahol a 7. gyaloghadosztály protestáns vezető lelkésze lett – főhadnagyi rangban. Hadosztályukat július 17-én vetették be a szovjet fronton. 1945. április 4-től–1948. július 31-ig különféle szovjet táborokban volt hadifogoly, ahol századparancsnokként, zászlóaljparancsnok-helyettesként, s táborparancsnokként is tevékenykedett. Rendszeresen tartott istentiszteleteket, úrvacsoraosztást és lelki gondozást.

Mire hazakerült Pitvarosra, a falu lakosságának mintegy 80 %-a áttelepült Csehszlovákiába, így itt megszűnt a létjogosultsága. 1948. október 15-én került Tótkomlóra hitoktatónak. 1951. június 27-én megnősült. Feleségül vette Osztrólcucky Erzsébet tanárnőt, mely házasságból született Zoltán, Márta és Tamás nevű gyermekek. 1952-től mint segédlelkész, majd 1953. szeptember 20-tól parókus lelkészként tevékenykedett Tótkomlóson, egészen 1983. december 31-ig, nyugdíjba vonulásáig.

A falusi és a tanyai hívei látogatása során tapasztalta, milyen értékek pusztulnak el a tévesztés során. Úgy gondolta, ezeket a jövő számára meg kell menteni! 1956 tavaszán tudatosan megkezdte a gyűjtést. Egy év múlva megalapította a szlovák néprajzi gyűjteményét, mely idővel 1067 darabra szaporodott. Ezt 1981-ben megvásárolta Tótkomlós Község Tanácsa, és több költözés után a presbiteri házban nyert végleges elhelyezést. A nagyközönség által is látogatható gyűjteményt Koppány János haláláig vezette és gondozta.

Lelkészi munkája mellett nagy érdeklődéssel vett részt a Szlovák Szövetség, valamint a Néprajzi Társaság által rendezett néprajzi és nyelvjárási táborokban, gyűjtőtalálkozókon, s különféle rendezvényeken. Rendszeresen részt vett a Néprajzi Múzeum által kiírt pályázatokon, 19 értékes pályamunkát készített. Írásainak sorát a Bibliográfiában mutatjuk be.

Gyűjtőmunkája elismerésül a nagyközönség fejlesztéséért 1975-ben Tótkomlós Község Tanácsától ezüstplakettet, 1981-ben a Magyar Néprajzi Társaságtól kiváló gyűjtőmunkája elismeréseként Sebestény Gyula-emlékérmet, 1986-ban Tótkomlós Község Tanácsától „A nagyközönség fejlesztéséért” című Emlékplakett ezüst fokozatát, 1995-ben Tótkomlós Város Önkormányzati Képviselő-testületétől, „Tótkomlós – Slovensky Komlós Pro Urbe-díját” kapta meg, 1997-ben A Magyarországi Szlovákok Szövetsége „Életművéért kittüntetés”-ben részesítette a „magyarországi szlovák kisebbség érdekében kifejtett kiváló tevékenységéért”. Mindezekon kívül 17 emléklap és oklevél nyugtázza Koppány János sokirányú, kiváló munkásságát.

A méreteiben is impozáns tótkomlósi evangélikus templomban Tórszky László evangélikus esperes így kezdte búcsúztatóját a kilenc evangélikus lelkész és a templomot megtöltő gyászolók jelenlétében az elhunyt koporsójánál:

„Mondom nektek: mi mindig búcsúzunk,
Az éjtől reggel, a naptól este,
A színektől, ha szürke por belepte,
A csöndtől, mikor hang zavarta fel,
A hangtól, mikor csendbe halkul el...”

Reményik Sándor erdélyi költő sorai után hosszan méltatta az elhunyt Koppány János egyházi és világi érdemeit.

A méltó és emlékezetes templomi szertartás befejezése után végeláthatatlan gyászoló-tiszteelő, végtisztességgadó tömeg kísért a temetőbe, ahol az elhunyt végakarátának megfelelően Zoltán nevű fia mellé helyezték örök nyugalomra.

Kedves János Bátyám! Nyugodjál békében!

Rác Sándor

Koppány János főbb művei: Kukucsakjáték Tótkomlóson. Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve, 1961–1962. 275–277. old.; Adatok a tótkomlósi idénymunkások vándorlásairól, életéről – visszaemlékezések alapján. Orosházi Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve, 1963–1964. 197–206. old.; Egy alföldi szlovák pingáló asszony. Békési Élet, 1972. 3. sz. 485–490. old.; Tótkomlósi gyermekjátékok sárral, földdel. Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 1974. 3. sz. 117–134. old.; A tótkomlósi gyülekezet. Evangélikus Élet, 1975. január 26.; Hálaadás Tótkomlóson. Evangélikus Élet, 1976. június 13.; Robotnicke Skupiny u

dolnozemských Slovákov. (Munkásbandák az alföldi szlovákoknál); Národopis Slovákov V Madarsku. Bp., 1979. 277–294. old.; Hogyan lettem gyűjtő? Orosházi Juhász Balázs Gyűjtőklub Évkönyve, 1980. 1981. 73–79. old.; Harangozók és harangozási szokások Tótkomlóson. Vallási néprajz II. kötet. ELTE Folklóre Tanszék, 1985.; Papucsgyár Tótkomlóson. Békés Megyei Népújság, 1987. január 17.; A tótkomlósi evangélikus templom. Békés Megyei Népújság, 1988. május 28.; A mi értékeink. Komlói Hírmondó, 1993. június; Népi kismesterségek. Cséplőbandák. Summások. In: Tótkomlós néprajza, 1996. 101–144. old.; Rend és szokás a szlovák evangélikus istentiszteleteken. In: Tótkomlós néprajza, 1996. 275–309. old.; Egyházközségek. In: Tótkomlós néprajza, 1996. 253–265. old.; Jel + ige. Lelkészsírók antológiája. Accordia Kiadó, 1999. 176–182. old.

A Néprajzi Múzeumban Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton díjazott pályamunkái: Harangozók és harangozással kapcsolatos szokások (1956), Dávid-napi legényjáték a tótkomlósi tanyákon (1957), Halál és dolgai a tótkomlósi szlovákoknál (1968), Kemence élete Tótkomlóson (1965), Ragadványnevek Tótkomlóson (1967), Népszokások és az evangélikus istentisztelet (1974), Föld és sár a tótkomlósi ember kezén (1972), Mértékek-értékek és arányok a komlói szlovákoknál (1974), Géppel való cseplés Tótkomlóson és Pitvaroson (1974), Népi foglalkozások I. rész. (Tetőfedő nádazó, szappanfőző, kenyérsütő, kenőösszony, cukrásznő), 1978, Népi foglalkozások II. rész (Papucsos, favillakészítő, szénégető, cserhántó, tarhonyakészítő) 1987, Versek és verselők a tótkomlósi lakodalomban (1986), Pitvaros helyrajzi nevei 1920–1944 között (1985), Méhészkedés az alföldi szlovákoknál (1988), Kosárfonás (1988), Káposztasavanyítás Tótkomlóson (1988), Méhészkedés az alföldi szlovákoknál (1989), 1990-ben III. díjat nyert. (Pályamunka címe ismeretlen!) 1994-ben I. díjat nyert. (Pályamunka címe ismeretlen!)

„Úgy dolgozz, mintha örökké élnél...”

Kálmán Gyula (1913–2000)*

Mezőkomáromot, ahol élt, Mezőföldnek jelzik a térképkészítők. Ahol gyermekkorában a diófás szülőházból kitekintett, a patakok felett kis hidak íveltek, a vizek folyása olyan egyenes volt, akár egy mérnöki tusvonal. Balatonkilitiben született, ahol a sziltyós nádasok a vadkacsákkal, a rétt a fűrjekkel, fácánokkal, szilfaligetekkel a mindenkori csodát jelentették Kálmán Gyulának. A kertészkedés, a méhészet és a szőlészet bukolikus mesterseégei az életet és a derűt erősítve versenyeztek egymással. A Somogyország történetét őrző Koppány-patak, Jut, a Sió, Szabadi, s a kibukkanó Balaton, Kiliti környéke ihlető, igazi tanítóként vezérelte életét.

Kálmán Gyula 1913. március 1-jén született. A siófoki polgári iskolára mindig nagy tisztelettel és hálával gondolt vissza, mert az első, de soha el nem múló művészi, esztétikai hatások itt érték. Itt biztatta *Varjas Margit* rajzlanár a faragásra, kezdeti sikereit is itt érte el. Édesapja mellett tanulta ki a bognármesterséget, minden vágya és törekvése az volt, hogy mint iparos keresse meg a kenyerét, hogy kiváló, keresett mester legyen. Különös jelentőségű az a körülmény, hogy nagyapja, apja, aztán ő maga is fával foglalkozó iparos: bognár volt. Nemzedéken keresztül közvetlen kapcsolatban állt a fával, ismerte minden tulajdonságát, megmunkálásának lehetőségeit, módjait, eszközeit.

Kálmán Gyula kétségtelenül a legkarakteresebb népi iparművészeink egyike volt. Nemcsak gömbüvegborításokat faragott, hanem sokminden más is, a fafaragó pásztorművészet készségeit is. Különös gonddal fordult azonban a külsős faipari munkát igénylő tárgyak készítése-fafaragása felé: dobozok, bútorok, keretek-rámák kerültek ki a keze alól. Tanult mester volt, Mezőkomáromban dolgozta ki – a somogyi fafaragók legnemesebb hagyományait folytatva – sajátos, egyéni stílusát. Leginkább a mélyített faragást szerette, de áttört tárgyakat is készített. Tárgyait viasszal és gyenge, a fa természetes színét meg nem változtató politúr-réteggel fényezte.

Lengyel Györgyi, Kálmán Gyula fafaragó művészetének egyik első méltatója, 1961-ben megállapította, hogy stílusfejlődésére nagy hatással volt már gyermekkorában megnyilvánuló széleskörű érdeklődése. Motívumkincsének központjában a lendületesen faragott, jól ki-

* Kálmán Gyula 2000. július 4-én hunyt el. Végso búcsút július 14-én vettek tőle a mezőkomáromi temetőben. (Szerk.)

emelkedő szív minták és a gazdagon burjánzó, nagy formátumú levelek állnak. Mind a szív-, mind pedig a levélminták felületeit aprólékosan díszítette, magába a mintába befaragott levélerezettel, apróbb levelekkel, levélformákkal. Jól megkomponálta a rendelkezésre álló teljes felületet, faragásai ilyenformán sajátosan telítettek. Kálmán Gyulát méltán és megérdemelten tekinthetjük a Mezőföld hagyományteremtő művészeként, s az általa létrehozott díszítőkincset *mezőföldi motívumoknak!* A magyar népdalok kép és szimbólumgazdagságának méltó párhuzama ez a késsel karcolt, vésett világ.

Kálmán Gyula munkái szépszámmal eljutottak külföldre, még a tengerentúltra is. Alapító tagja volt (1954-ben) a budapesti Népművészek Háziiipari Szövetkezetének, s az ide küldött művei nagy részét az állam exportálta. Munkái közös (magyar népművészeti) kiállításokon szerepeltek szerte a világban (Moszkva, Peking, USA és Európa számos országában). Faragásai a siófoki Kálmán Imre Múzeumon kívül a Néprajzi Múzeumban, a székesfehérvári Szent István Király Múzeumban és a mezőkomáromi Népművészeti Gyűjteményben, a dégi Mezőgazdasági Tájékmúzeumban található. Budapesten a Kodály Zoltán Múzeumban két nagyméretű levéltartó doboza látható, amelyeket a zeneszerző haláláig íróasztalán őrzött, s ma is azt díszíti.

Egyéni gyűjteményes kiállításai voltak: Mezőkomáromban (1974), Székesfehérváron (1979), Inotán (1980), Csornán (1982), Enyingen (1986), 1978-ban Veress Ferenc festőművésszel a velencei Kápolna Galériában, és Siófokon (1994). Munkásságát az alábbi kitüntetésekkel ismerték el: Népi Iparművész (1954), Népművészet mestere (1966), Velinszky-díj (1970), Aranyplakett (Vancouver, Kanada 1976, 1978, 1979), Szocialista Kultúráért (1983), Vörösmarty-díj (1997), Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkereszt (1998). Kálmán Gyula 1996 januárjában készítette utolsó alkotásait: karcolt és faragott kobakokat. A méhészkedést 1999 őszéig folytatta.

Kálmán Gyula egy alkalommal elmondta nekem, hogy szülői örökségként dédelget és követ egy parancsot: *„úgy dolgozz, mintha örökké élnél, és úgy imádkozz, mintha holnap meghalnál!”* Ennek szellemében élte le életét a népművészet mestere.

Nyugodj békében, Isten veled kedves Gyula bátyám!

Matyikó Sebestyén József

